

ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (The Mekong Delta) : แผ่นดิน ผืนน้ำ ผู้คน ประวัติศาสตร์ และทรัพยากร

อัครพงษ์ คำคุณ*

นำเรื่อง

หากถามนักเรียนไทยระดับประถมศึกษาว่า “ประธานาธิบดีคนปัจจุบันของประเทศสหรัฐอเมริกาชื่อว่าอะไร” เราจะต้องภาคภูมิใจกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของชาติ เพราะนักเรียนของเราร้อยละเก้าสิบเก้า จุดเก้าเก้า จะมีคำตอบที่ถูกต้องและแม่นยำเหมือนถูกคำสั่งตั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์เอาไว้ แต่หากถามคำถามเดียวกันนี้โดยเปลี่ยนเป็นชื่อของผู้นำประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เวียดนาม พม่า กัมพูชา หรือลาว เราอาจต้องกลับมาสำนึกสำเหนียกให้มากขึ้นถึงผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอันเดียวกันนี้

ที่เริ่มด้วยการแทรกสอดเสียดสีระบบการศึกษาของชาติ ไม่ได้หมายความว่าผู้เขียนมีความชิงชังรังเกียจระบบดังกล่าว และไม่มีจิตวิตกวิจรรณีก่ล่าวหาและตัดสินชี้ขาดว่าเป็นสิ่งดีงามหรือเลวร้าย เพราะตัวผู้เขียนเองก็จบการศึกษาในระบบนี้มาเช่นเดียวกัน เพียงแต่มีข้ออ่อนด้อยที่น่าน้อยใจอย่างตื้นตันอยู่เต็มความรู้สึกว่า “ในแง่หนึ่ง ระบบการศึกษา

*อ. อัครพงษ์ คำคุณ โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เป็นเพียงเครื่องมือนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการจดจำคำด่าตี้ม และให้ละทิ้งลี้มเลือนเพื่อสร้างทัศนคติอันนำไปสู่การรับใช้ผลประโยชน์ของอำนาจบางอย่าง”

ด้วยวิธีการเดียวกันนี้ ผู้เขียนจึงขอสร้างชุดความรู้และความจดจำคำด่าตี้มอันใหม่ พร้อมทั้งขอเชิญชวนให้ผู้อ่านเกิดอาการละทิ้งลี้มเลือนบางสิ่งบางอย่างที่ได้เคยรับรู้สืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลของทางราชการ ในทางตรงกันข้าม โปรดอ่านข้อเขียนนี้อย่างระมัดระวังและมีสติสัมปชัญญะ เพราะจุดมุ่งหมายของข้อเขียนนี้ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับใดๆ กับผลประโยชน์ของอำนาจบางอย่าง แต่เป็นความพยายามในการสร้างทัศนคติที่จะนำไปสู่ผลประโยชน์ของประชาชนคนธรรมดาๆ ที่ไม่มีอำนาจจะไปควบคุมกลไกทางการเมืองใดๆ และผู้เขียนคาดหวังว่าข้อเขียนนี้จะนำไปสู่ความรู้เข้าใจที่ตีพอเหมาะสมควรของเรากับคนไทยต่อผู้คนในกลุ่มประเทศลุ่มแม่น้ำโขง ผู้ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมแผ่นดิน ร่วมผืนน้ำ และร่วมเผ่าพันธุ์กันตลอดมา

ข้อเขียนนี้มีความมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และเรียบเรียงการค้นคว้าเล็กๆ น้อยๆ จากการไปเยี่ยมเยือนดินแดนบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ประเทศเวียดนาม ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2548¹ ดังนั้นในตลอดและระหว่างเนื้อหาของเรื่อง ผู้เขียนจะได้นำเสนอข้อมูลที่ได้พบเห็นเป็นจริง และข้อมูลการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร รวมทั้งแทรกสอดเสียดสีเพิ่มเติมข้อมูลบางประการซึ่งเกิดขึ้นจริงแต่ไม่ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งในโลกการรับรู้ของสังคมไทย

เอาเข้าจริงแล้ว หากกล่าวถึงแม่น้ำโขง มโนภาพของเรากับคนไทยส่วนใหญ่มักจะติดอยู่กับพรมแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว ไม่ทะลุเลยขึ้นไปถึงประเทศพม่าและประเทศจีน หรือล่องเลยลงมาถึงประเทศกัมพูชาและประเทศเวียดนาม ข้อเขียนนี้จึงจะมุ่งนำเสนอและสร้างมโนภาพของแม่น้ำโขงในบริเวณที่ไหลผ่านประเทศเวียดนาม ดังนั้นหากท่านพบคำว่า ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ที่ราบลุ่มปากแม่น้ำโขง ที่ราบแม่น้ำโขง หรือดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง และอื่นๆ ขอให้ท่านได้เข้าใจไว้เป็นเบื้องต้นว่าเป็นเบื้องต้นว่าคืออาณาบริเวณเดียวกัน

อาณาบริเวณซึ่งแม่น้ำโขงไหลผ่านและมีอิทธิพลต่อลักษณะภูมิศาสตร์และทรัพยากรของประเทศเวียดนาม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 อาณาบริเวณหลัก ได้แก่ ที่ราบสูงภาคกลาง (The Central Highland)² และ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง (The Mekong Delta) อย่างไรก็ตาม ข้อเขียนนี้ไม่ได้ศึกษาอิทธิพลของแม่น้ำโขงในเขตพื้นที่ราบสูงในภาคกลางของเวียดนาม แต่จะมุ่งนำเสนอและอธิบายฉายภาพเฉพาะอาณาบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในภาคใต้ของเวียดนามเท่านั้น

ปัญหาใหญ่ประการหนึ่งคือการเลือกใช้ตัวเลขข้อมูลทางสถิติ เนื่องจากข้อมูลต่างๆ เช่น ปริมาณ ขนาดพื้นที่ ความยาว จำนวนของสิ่งต่างๆ ที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลต่างกัน ย่อมมีความแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้างตามแต่หลักเกณฑ์การศึกษาของแต่ละแห่ง จึงขอเรียนให้ทราบว่าข้อมูลทั้งหลายที่ปรากฏในข้อเขียนนี้ ไม่จำเป็นต้องตรงกับข้อมูลในเอกสารอื่นๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่ผู้เขียนเชื่อมั่นว่าได้เลือกสรรข้อมูลที่ถือว่าใกล้เคียงกับความถูกต้องเป็นจริงมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

ข้อเขียนนี้จะนำเสนอสภาพของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงเฉพาะบริเวณที่ไหลผ่านทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม โดยกล่าวถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ผู้คน และทรัพยากร โดยเน้นที่จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงเป็นสำคัญ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อเขียนนี้จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจลักษณะทั่วไปของผู้คนและแผ่นดินในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า อุษาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ซึ่งมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง เป็นเสมือนอู่ข้าวอู่น้ำของมนุษยชาติ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและทำมาหากินของเพื่อนบ้านร่วมภูมิภาคเดียวกับประเทศไทย

แผ่นดินและดินน้ำ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

เราเริ่มในภาพของแม่น้ำโขงตรงพรมแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว ตั้งแต่สามเหลี่ยมทองคำ จังหวัดเชียงราย เรื่อยมาจนถึง

บริเวณที่เกิดปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค จังหวัดหนองคาย จนกระทั่งถึงบริเวณที่เรียกว่าแม่น้ำสองสี อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในความรู้ของเราเป็นเบื้องต้นแล้ว เรายังมีอีกหนึ่งมโนภาพ (ซึ่งจำเรียนและพรั่าสอนกันตามหลักสูตรสืบต่อมาตลอดเกือบครึ่งค่อนชีวิต) คือมโนภาพของบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา

ต่อไปนี้ขอให้เราลองจินตนาการว่า แม่น้ำโขงสายมหึมาจากมโนภาพแรก ไหลลดคดเคี้ยวเรื่อยลงมาจนกระทั่งออกสู่ทะเลที่ปากอ่าว ลักษณะเดียวกับแม่น้ำเจ้าพระยา จะเกิดมโนภาพอันใหม่ซึ่งเป็นลักษณะของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงที่ไหลออกสู่ปากอ่าวทะเลจีนใต้ มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม มโนภาพเช่นนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้น ก่อนที่เราจะได้ทำความเข้าใจและศึกษาเรื่องราวของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

มโนภาพใหม่นี้มีความแตกต่างตื่นตื้นอยู่ที่ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงไม่ได้ไหลลงทะเลด้วยลำน้ำเพียงสายเดียวโดดๆ เหมือนแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ไหลคดลดเลี้ยวทะเลาะลวกลงสู่ทะเลด้วยการแผ่ขยายเหยียดยาวแล้วแตกตัวออกเป็นสายน้ำขนาดใหญ่อีก 9 สาย พร้อมลำน้ำเล็กน้อยอีกมากมาย ก่อเกิดพื้นที่ราบลุ่มจากการสะสมรวมตัวของตะกอนขนาดมหึพารกว่า 64,000 ตารางกิโลเมตร มีขนาดพื้นที่ที่ใหญ่กว่าดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาถึง 3 เท่า (ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยามีขนาด 20,125 ตารางกิโลเมตร) หรือคิดเป็นร้อยละ 12.45 ของขนาดพื้นที่ประเทศไทย (ประเทศไทยมีขนาด 514,000 ตารางกิโลเมตร)

ชาวเวียดนามเรียกชื่อแม่น้ำโขงบริเวณนี้ว่า กิวลิ่ง (Cuu Long) แปลว่า แก้วมังกร หรือ มังกรเก้าตัว เนื่องจากมีแม่น้ำสายใหญ่ที่แยกสาขาออกเป็นสายต่างๆ ถึง 9 สาย โดยเริ่มจากแม่น้ำสองสายหลักซึ่งไหลมาจากทะเลสาบเขมร (Ton Le Sap) ในประเทศกัมพูชา ได้แก่ แม่น้ำสายตะวันออกหรือสายบน คือ แม่น้ำโขง และแม่น้ำสายตะวันตกหรือสายล่าง คือ แม่น้ำป่าสัก (Bassac River) เมื่อไหลผ่านพรมแดนประเทศกัมพูชาเข้าสู่ภาคใต้ของประเทศไทยแล้ว จึงเปลี่ยนชื่อเรียกเป็นภาษาเวียดนาม ได้แก่ แม่น้ำโขง เรียกว่า แม่น้ำเทียน (Tien Giang) และแม่น้ำป่าสัก เรียกว่า

แม่น้ำเหือง (Hau Giang) อย่างไรก็ตาม แม่น้ำทั้งสองสายยังถือว่าเป็นแม่น้ำโขง หรือแม่น้ำโขงสายบน (upper Mekong) และแม่น้ำโขงสายล่าง (lower Mekong)

แม่น้ำทั้งสองสายมีระยะทางไหลจากเขตพรมแดนจนถึงปากอ่าวทะเลจีนใต้ยาวกว่า 250 กิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 5 ของความยาวแม่น้ำโขงทั้งสาย แต่หากคำนวณความยาวทั้งหมดของแม่น้ำสายต่างๆ ที่แยกตัวออกจากแม่น้ำโขงในบริเวณนี้แล้ว จะมีระยะทางกว่า 1,000 กิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 20.38 หรือราวหนึ่งในห้าของความยาวแม่น้ำโขงทั้งสาย (แม่น้ำโขงมีความยาว 4,909 กิโลเมตร)

ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ก่อให้เกิดบริเวณที่เวียดนามเรียกว่า ที่ราบนามโบะ (Nam Bo) อยู่ระหว่างละติจูดที่ 8 ถึง 11 องศาเหนือ และลองจิจูดที่ 104 ถึง 107 องศาตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ 13 จังหวัด ได้แก่ ลองอัน (Long An) ด่งทับ (Dong Thap) อันยาง (An Giang) เตียนยาง (Tien Giang) เบ็นเตร (Ben Tre) ตราวิन्ह (Tra Vinh) วินห์ลอง (Vinh Long) เกิ่นเทอ (Can Tho) ซ็อกตริง (Soc Trang) เกียนยาง (Kien Giang) บากเลียว (Bac Lieu) ก่าเมา (Ca Mau)⁴ และเหวียง (Hau Giang)⁵ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 19.46 หรือเกือบหนึ่งในห้าของขนาดพื้นที่ประเทศเวียดนาม (ประเทศเวียดนามมีขนาด 328,930 ตารางกิโลเมตร)

แม้ว่าพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงมีอาณาบริเวณกว้างขวางเพียงร้อยละ 19.46 ของประเทศเวียดนาม แต่กลับเป็นที่ราบขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ ทั้งนี้ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศเวียดนามมีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ประมาณสามในสี่เต็มไปด้วยภูเขาและพื้นที่สูง ในจำนวนนี้มีภูเขาความสูงมากกว่า 2,400 เมตรถึง 11 ลูก โดยมียอดเขาที่สูงที่สุดคือ ฟานซีฟาน (Fansipan) มีความสูง 3,143 เมตร ซึ่งมีความสูงมากที่สุดใอินโดจีน⁶ หากเปรียบเทียบกับภูเขาในประเทศไทยที่มีความสูงที่สุดสามอันดับแรกคือ ดอยอินทนนท์ สูง 2,599 เมตร ดอยผ้าห่มปก สูง 2,297 เมตร ดอยหลวงเชียงดาว สูง 2,195 เมตร จะเห็นได้ว่ามีเพียงยอดดอยอินทนนท์เพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่มีความสูงมากกว่า 2,400 เมตร

ดังนั้น ที่ราบลุ่มจึงสำคัญมากสำหรับประเทศเวียดนาม เพราะเป็น

พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกทำเกษตรกรรมและการอยู่อาศัย เวียดนามมีพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอยู่ 3 แห่งใหญ่ ได้แก่ ที่ราบลุ่มภาคเหนือ เรียกว่า บักโบะ (Bac Bo) หรือพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง (Red River-แม่น้ำแดงมีความยาว 1,149 กิโลเมตร) มีอาณาบริเวณกว้างขวางประมาณ 16,000 ตารางกิโลเมตร มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นที่สุดและเป็นที่ตั้งของเมืองฮานอย (Ha Noi) เมืองหลวงประเทศเวียดนาม ที่ราบลุ่มภาคกลาง เรียกว่า ตรุงโบะ (Trung Bo) มีอาณาบริเวณกว้างขวางประมาณ 14,000 ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของเมืองสำคัญ ทางเศรษฐกิจ เช่น เมืองเว้ (Hue) และนครดำนัง (Da Nang) เป็นต้น และที่ราบลุ่มภาคใต้ เรียกว่า นามโบะ (Nam Bo) หรือพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

หากนำพื้นที่ราบลุ่มของเวียดนามทั้งหมดมารวมกัน จะมีขนาดเพียงร้อยละ 18.29 หรือไม่ถึงหนึ่งในห้าส่วนของพื้นที่ประเทศไทย แต่จำนวนประชากรของประเทศเวียดนามมีมากถึง 83,535,576 คน (ข้อมูลเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548) มากกว่าประเทศไทยถึงกว่า 20 ล้านคน⁷ ดังนั้น หากเปรียบเทียบขนาดของพื้นที่ราบลุ่มจำนวนน้อยต่อความหนาแน่นของประชากรจำนวนมากเช่นนี้แล้ว จะพบว่าชาวเวียดนามมีความสามารถในการผลิตที่สูงมาก เพราะเวียดนามเป็นประเทศที่ส่งออกข้าวเป็นอันดับสองของโลกรองจากไทย และมีแนวโน้มการส่งออกที่จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นในอนาคต แต่เครื่องมือเครื่องใช้และเทคโนโลยีการผลิตยังเป็นเครื่องมือการเกษตรแบบดั้งเดิม คือใช้แรงงานคน สัตว์เลี้ยงและฟืงฟิงธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์และความสำคัญของพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มีต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้

บริเวณปากอ่าวแม่น้ำโขงในแต่ละปีจะมีดินตะกอนพัดมาทับถมกันในปริมาณมาก พื้นที่ประมาณ 24,000 ตารางกิโลเมตร ทางตะวันออกของที่ราบแม่น้ำโขง เป็นดินดอนเก่าแก่ซึ่งสะสมมาเมื่อราว 6,000 ปีที่แล้ว ส่วนพื้นที่ทางตะวันตกประมาณ 40,000 ตารางกิโลเมตร เป็นดินดอนใหม่ที่ขยายงอกออกมาในช่วงหลัง ดังนั้นพื้นที่สามเหลี่ยมแม่น้ำโขงทั้งหมด 64,000 ตารางกิโลเมตร จึงมีความสำคัญมากมายมาหลายศตวรรษ เพราะเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของชาวเวียดนาม สามารถผลิตอาหารได้ปริมาณสูงถึงร้อยละ 40

ของปริมาณที่ผลิตได้ทั้งประเทศ ปลูกข้าวได้ร้อยละ 50 ของทั้งประเทศ โดยข้าวร้อยละ 90 ของปริมาณการส่งออกมาจากพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง มีผลิตภัณฑ์การประมงร้อยละ 60 ของปริมาณการส่งออก ทั้งนี้มูลค่าทางเศรษฐกิจของอาหารที่ผลิตได้ในพื้นที่สามเหลี่ยมแม่น้ำโขง คิดเป็นร้อยละ 18 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP-Gross Domestic Product)

บริเวณชายฝั่งของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงทางใต้ติดกับอ่าวไทย มีชายหาดที่ตื้นเขินเนื่องจากตะกอนดินที่ถูกแม่น้ำโขงพัดพาไหลมาทับถมกันเป็นปริมาณมาก ทำให้ชายฝั่งมีพื้นที่ขยายออกไปปีละประมาณ 60-80 เมตร บางแห่งในชว่งเวลาที่น้ำขึ้นมีชายหาดกว้างประมาณ 1,000 ถึง 2,000 เมตร แต่ในเวลาน้ำลดจะทำให้ชายหาดขยายกว้างถึง 2,000 ถึง 4,000 เมตร ทำให้รัฐบาลเวียดนามออกประกาศ 2 ฉบับ เพื่อยืนยันกรรมสิทธิ์ของตนเหนือน่านน้ำ ไหล่ทวีป หมู่เกาะพราเซลล์ และหมู่เกาะสแปรตลี ทำให้ไหล่ทวีปของเวียดนามขยายอาณาเขตออกไปอีก 200 ไมล์ทะเลนับจากเส้นฐาน (Baseline) กลายเป็นน่านน้ำทางทะเลที่เวียดนามอ้างสิทธิ์ต่อจากชายฝั่ง มีขนาดกว้างขวางถึง 1 ล้านตารางกิโลเมตร หรือประมาณสามเท่าของแผ่นดินบนบก⁸

ภูมิอากาศบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง เป็นแบบมรสุมกึ่งศูนย์สูตร (monsoonal-sub-equatorial) หรือแบบร้อนชื้น (tropical) เช่นเดียวกับประเทศไทย โดยปกติอุณหภูมิในตอนกลางวันจะสูงตลอดทั้งปี เฉลี่ยประมาณ 24.5 ถึง 29 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสัมพัทธ์ต่ำสุดมากกว่า 15 ถึง 16 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสัมพัทธ์สูงสุดประมาณ 37 ถึง 38 องศาเซลเซียส ทั้งนี้อุณหภูมิและความร้อนของรังสีจากพระอาทิตย์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วฉับพลันของความชื้นและการทับถมกันของตะกอนดิน ทำให้เกิดภูมิอากาศที่มีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกและทำการเกษตรกรรม ฤดูฝนเริ่มประมาณปลายเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนทั้งปีร้อยละ 90 อยู่ในชว่งเวลานี้ ดังนั้นจึงเป็นชว่งของฤดูการเพาะปลูก ส่วนฤดูแล้งเริ่มจากเดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนเมษายน ทำให้มีปริมาณน้ำน้อยที่จะทำการเพาะปลูกและก่อให้เกิดการ

ขาดแคลนน้ำอย่างรุนแรงในบางพื้นที่ การทดน้ำเพื่อการเกษตรจึงทำกันอย่างกว้างขวางในทุกพื้นที่ของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ในฤดูแล้ง ปริมาณน้ำในแม่น้ำโขงลดน้อยลงและอัตราการระเหยของน้ำมีมาก จึงทำให้น้ำเค็มไหลทะลักจากชายฝั่งเข้าสู่พื้นที่การเกษตรได้ง่าย⁹

ผู้คนในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

ในปัจจุบันดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในประเทศเวียดนามมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่ราว 20 ล้านคน ในจำนวนนี้ประกอบด้วยชาวกิน (Kinh) หรือชาวเวียดนาม (Viet), ชาวเขมร (Khmer), ชาวฮัว (Hoa) หรือชาวจีน (Chinese) และชาวจาม (Cham) ผู้คนเหล่านี้ต่างมีภาษา วัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิตเป็นแบบฉบับของตนเอง ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเป็นผลโดยตรงทำให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีประวัติศาสตร์และความทรงจำเฉพาะของกลุ่มของตน อย่างไรก็ตาม การพิจารณาเรื่องราวทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาของผู้คนในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงย่อมไม่สามารถศึกษากลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งได้อย่างโดดเดี่ยว เพราะแต่ละกลุ่มล้วนมีความเปลี่ยนแปลงในแบบฉบับของตน ชนชาติเดียวกันแต่อยู่ต่างพื้นที่กัน อาจมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันได้ ดังนั้น หากกล่าวถึงวิถีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีการผลิตและการทำมาหากินของชนกลุ่มใดๆ ขอให้ผู้อ่านพิจารณาให้เห็นว่าเป็นเพียงความโดดเด่นชัดเจนที่ผู้ศึกษาได้พบเห็น ไม่ได้หมายความว่าผู้คนอื่นๆ ที่มาจากเชื้อชาติกลุ่มเดียวกันจะต้องมีรูปแบบวิถีชีวิตที่ตรงตามข้อมูลที่น่าเสนอนี้ก็เป็นได้

ชาวเวียดนาม มีจำนวนมากที่สุดถึงกว่าร้อยละ 90 อาศัยกระจายอยู่ทั่วไปตามพื้นที่การเพาะปลูกและในตัวเมือง เป็นชนกลุ่มใหญ่ของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ชาวเวียดนามส่วนมากมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ทำสวนผลไม้ ทำประมง ทำนา กุ้ง และค้าขาย เป็นต้น

ชาวเขมร เคยเป็นเจ้าของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงดั้งเดิม ก่อนที่ชาวเวียดนามจะอพยพเข้ามา ชาวเขมรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดเกิ่นเทอ ช็อกตรัง วันห์ลอง และตราวิन्ह สร้างบ้านเรือนขนาดเล็ก โดยอยู่

รวมกันอย่างหนาแน่นตามแนวชายฝั่ง ชุมชนชาวเขมรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลและไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง อีกทั้งห่างไกลจากแหล่งน้ำจืดและพื้นที่ชลประทาน นอกจากนี้ชาวเขมรยังมีชื่อเสียงและมีฝีมือดีเยี่ยมในการทอเสื่อและทำเครื่องปั้นดินเผา

ชาวจาม อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในจังหวัดอานยาง ส่วนมากนับถือศาสนาอิสลาม สามารถพูดภาษาเวียดนามและภาษาเขมรได้เป็นอย่างดี มีจำนวนไม่น้อยสามารถพูดภาษามาเลย์และภาษาอาหรับได้ ประกอบอาชีพค้าขายและหัตถกรรม เช่น การทอผ้า เป็นต้น

ชาวฮวา หรือ ชาวจีน อาศัยอยู่มากในจังหวัดบักเลียว ก่าเมา อานยาง และเตียนยาง ประกอบอาชีพค้าขาย ปลูกพืชผัก เช่น หัวหอม หอมแดง กระเทียม เป็นต้น

แหล่งข้อมูลและผู้เขียนได้ค้นคว้ามา ล้วนให้ภาพของการอาศัยร่วมกันอยู่อย่างสมานฉันท์ เช่น “เป็นเวลายาวนานในประวัติศาสตร์ ที่ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงเป็นเหมือนบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน เรียนรู้วัฒนธรรมของกันและกัน และร่วมกันพัฒนาความโดดเด่นของวัฒนธรรมปากแม่น้ำ (delta culture) การเพาะปลูกข้าวเป็นพื้นฐานหลักทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการทำสวนและการปลูกผลไม้ การประมง และหัตถกรรมพื้นบ้าน ผลผลิตทางการเกษตรเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานช่างฝีมือ เช่น งานแกะสลักไม้ของชาวเวียดนาม การทอเสื่อและเครื่องปั้นดินเผาของชาวเขมร และผ้าทอชั้นดีของชาวจาม ถูกนำไปจำหน่ายทั้งในท้องถิ่นและแพร่หลายไปยังที่ต่างๆ

ปัจจุบันนี้ งานหัตถกรรมชั้นเยี่ยมเหล่านี้กำลังถูกทำลายและเผชิญหน้ากับผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในขณะที่เดียวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่ละชาติพันธุ์ในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงต่างมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งสมาชิกแต่ละคนต่างหวงแหนและรักษาเอาไว้เป็นอย่างดี ในขณะที่มีการแบ่งปันและร่วมใช้วัฒนธรรมของกันและกัน ข้อความต่างๆ ที่เขียนโดยชาวฮวาก็ถูกใช้โดยชาวเวียดนามและชาวเขมรเช่นกัน เรือของชาวเขมรก็ดึงดูดการมีส่วนร่วมใช้โดยชาวเวียดนาม ชาวจาม และชาวฮวา รวมทั้ง

ชาวฮวาและชาวเขมรก็ยินดีเข้าร่วมในงานเทศกาลต่างๆ ของชาวเวียดด้วยเช่นกัน”¹⁰

ผู้เขียนไม่แน่ใจอย่างยิ่งว่าการอยู่ร่วมกันเช่นนี้จะมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันหรือไม่ เพราะหนังสือตำราอีกหลายเล่มที่กล่าวถึงผู้คนในบริเวณนี้ ต่างชี้ให้เห็นถึงความสามารถที่จะปรับตัว มีการแบ่งปันถ่ายทอดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชนกลุ่มต่างๆ และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเข้ารูปเข้ารอย ผสมกลมกลืนและอาศัยอยู่อย่างสงบสุข

ในความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนคาดว่า ด้วยความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ย่อมก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันบ้างไม่มากก็น้อย เช่น กรณีการแย่งชิงทรัพยากร การแย่งชิงที่ดิน การแย่งชิงแหล่งน้ำและแหล่งทำมาหากิน หรือกระทั่งการดูถูกดูหมิ่นระหว่างวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่และชนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นได้ในทุกๆ สังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายเช่นนี้ แต่หากรัฐมีระบบการจัดการที่ดี มีการยอมรับเรียนรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างถูกต้องและดีพอเหมาะสม ผู้เขียนก็เชื่อมั่นว่าความสงบสุขสมานฉันท์ย่อมเกิดขึ้นได้แน่นอน ทั้งนี้ รัฐบาลและท้องถิ่นต่างต้องมีแนวทางการสมานฉันท์สันติวิธีไปในทิศทางเดียวกัน ไม่หลงอำนาจ กดขี่กดปราบ และเอาเปรียบประชาชนในท้องถิ่นให้ได้รับความทุกข์ร้อนจนไม่เป็นอันทำมาหากิน

ที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้เขียนอาจมองโลกในแง่ร้ายเกินไปก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม เรื่องทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ต้องอธิบายกันให้เข้าใจเสียในโอกาสนี้ เพราะเอาเข้าจริงแล้ว วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต หรือการดำรงชีวิต หาใช่แต่เพียงการรำรำที่อ่อนช้อยงดงาม การขับร้องเพลงราชสำนัก การกราบการไหว้ หรือการประพรมมารยาทงามเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้ว วัฒนธรรมจะเป็นสิ่งใดก็ได้ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สมมุติขึ้นเชิงสัญลักษณ์ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม

มาถึงตรงนี้ทำให้ผู้เขียนนึกถึงคำกล่าวหนึ่งที่ว่า “เมื่อคนไทยเราไปพม่าเพื่อกราบไหว้พระมหาเจดีย์ชเวดากอง ก็อดไม่ได้ที่จะโกรธแค้นพาลรังเกียจคนพม่า เพราะทองคำจำนวนมหาศาลที่หุ้มคลุมองค์พระมหาเจดีย์นั้น คนไทยส่วนมากต่างสันนิษฐานเอาว่าต้องเป็นทองที่พม่าปล้น

มาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นแน่แท้” ข้อนี้ผู้เขียนไม่สามารถอธิบายได้ อาจจะเป็นความจริงหรือไม่จริงก็ได้ แต่ถ้าหากเป็นทองคำจากอยุธยาจริงๆ แล้วเราก็ไม่สมควรโกรธแค้นชาวพม่า เพราะแม้แต่ทรัพย์และสินมรดกของชาติไทยในปัจจุบัน เราคนไทยก็ไปปล้นชิงเอามาจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งนั้น เช่น เราได้พระแก้วมรกตมาจากประเทศลาว พระพุทธรูปทองคำล้านนา เราไปขโมยเอาปืนใหญ่พระยาตานีมาจากรัฐปัตตานี เราไปรุกรานบุกปล้น โจมตี และเผาทำลายนครเวียงจันทน์ของลาวและเมืองละแวกของเขมรเสียจนไม่เหลือซาก เป็นต้น นี่ยังไม่นับรวมวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ภาษาวรรณคดี ทำนองเพลง และศิลปะการแสดงต่างๆ ที่เราคนไทยต่างได้รับมาจากประเทศเพื่อนบ้านอยู่ถึงเกินร้อยละ 50 ของวัฒนธรรมไทย

อาจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ มักจะบรรยายในห้องเรียนวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์ อยู่เสมอว่า “ถ้าคนไทยถูกคนเขมรทวงภาษาคืน คนไทยอาจจะทำอะไรไม่ได้เลย เช่น คนไทยแต่เดิมก็เดินไม่ได้ เพราะคำว่า เดิน มาจาก เด็รู หรือคำเนิน ในภาษาเขมร คนไทยมีแต่ ย่าง หรือ ก้าว คนไทยถ้าไม่มีเขมรก็อาจจะหายใจไม่ได้จนตาย เพราะคนไทยยืม จมูก เขมรมาใช้ คนไทยมีแต่ ดั่ง นี่ยังไม่ต้องพูดถึงราชาศัพท์ทั้งหลาย”¹¹

คำอธิบายนี้ ทำให้ผู้เขียนเข้าใจชัดเจนว่า ผู้คนในอุษาคเนย์ต่างใช้สอยและอยู่ร่วมวัฒนธรรมอันเดียวกัน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีว่าด้วยวัฒนธรรมที่มีลักษณะสำคัญอยู่ 4 ประการคือ สามารถถูกสร้างให้เกิดขึ้นใหม่ได้ สามารถถ่ายทอดเรียนรู้ได้ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ และสามารถสูญหายตายจากไปได้ ดังนั้น การทวงคืนหรือการแก้แค้นทางวัฒนธรรมย่อมเป็นสิ่งผิดธรรมชาติของวัฒนธรรม ผู้ที่ทวงคืนหรือแก้แค้นทางวัฒนธรรมคือผู้ไม่เข้าใจวัฒนธรรมอย่างแท้จริง และอาจจะถูกข้อหา “พวกวิปริตผิดปกติทางวัฒนธรรม” ก็เป็นได้

ประวัติศาสตร์ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในปัจจุบัน อยู่ในการปกครองของประเทศเวียดนาม การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของดินแดนบริเวณนี้จึง

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องค้นคว้าจากเอกสารหรือหนังสือประวัติศาสตร์ของเวียดนาม แต่ผู้เขียนพบว่า ไม่สามารถศึกษาประวัติศาสตร์ของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงจากเอกสารของฝ่ายเวียดนามได้เพียงฝ่ายเดียว เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่ของประวัติศาสตร์เวียดนามมักกล่าวถึงแต่เฉพาะดินแดนทางตอนเหนือของประเทศซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจและเป็นแหล่งกำเนิดของประวัติศาสตร์ชนชาติเวียดนาม โดยเฉพาะเรื่องราวในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงที่ปรากฏในตำราประวัติศาสตร์ของเวียดนาม ไม่ได้ถูกกล่าวถึงไว้อย่างละเอียดมากมายนัก มีเพียงการนำเสนอภาพของการติดต่อระหว่างดินแดนและอาณาจักรต่างๆ จนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมื่อชาวเวียดนามสามารถเข้าครอบครองยึดเอาดินแดนบริเวณปากแม่น้ำโขงไว้ได้ เรื่องราวของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงจึงเริ่มปรากฏขึ้น และดำเนินไปตามเงื่อนไขและกาลเวลาของประวัติศาสตร์เวียดนามจนถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุข้างต้น ทำให้ผู้เขียนนึกถึงประวัติศาสตร์ชาติไทยที่กล่าวถึงและนำเสนอเรื่องราวของผู้คนและดินแดนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะเอกสารและตำราเรียนประวัติศาสตร์ของทางราชการ มักปรากฏเรื่องราวอย่างมากมายและละเอียดถี่ถ้วนแต่เฉพาะประวัติและความเป็นมาของศูนย์กลางอำนาจบริเวณตอนกลางของประเทศที่เป็นสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ เท่านั้น แต่กับภูมิภาคอื่นๆ เช่น ภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคเหนือ กลับกล่าวเอาไว้แบบปิดๆ เปิดๆ ครึ่งๆ กลางๆ ในขณะที่ความเป็นจริงดินแดนในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยต่างมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมที่เป็นแบบฉบับของตน เหตุนี้เองทำให้คนไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายทางสังคม นำไปสู่การเคารพบูชาแต่เพียงวัฒนธรรมศูนย์กลาง ไม่มีความเข้าใจ ขาดความภาคภูมิใจ และดูถูกดูแคลนวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ผู้เขียนจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของบรรพบุรุษที่ไม่ใช่มีแต่เพียง “พระปรีชาสามารถรวบรวมแผ่นดินขวานทองให้ลูกหลานไทยได้อยู่อย่างสุขสบายจนทุกวันนี้”

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของดินแดนแม่น้ำโขงปรากฏอยู่ไม่มากในเอกสารตำราของฝ่ายราชการเวียดนาม เช่น เรื่องราวสมัยก่อนหน้าคริสต์ศตวรรษที่ 18 กลับไปปรากฏในเอกสารของฝ่ายกัมพูชา หรือเรื่องราวที่กล่าวถึงต้นกำเนิดของอาณาจักรเขมร ซึ่งคงเป็นเช่นเดียวกันกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของดินแดนทางภาคใต้ประเทศไทย ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารตำราของโลกมาเลย์ หรือเป็นภาษามลายูมากกว่าภาษาไทย และโลกการรับรู้ของคนไทย ดังนั้นการจะเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในข้อเขียนนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องลบความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่ท่านเคยมีอยู่ออกให้หมดเสียก่อน แล้วจึงอ่านประวัติศาสตร์ของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ของอาณาบริเวณๆ หนึ่ง หรืออาจจะจินตนาการว่ากำลังอ่านประวัติศาสตร์ของประเทศๆ หนึ่ง จึงจะได้รรถรสอย่างเต็มที่ และเมื่อกล่าวถึงช่วงเวลาหรือปีศักราช ต่อไปนี้ผู้เขียนจะใช้ปีคริสต์ศักราช (ค.ศ.) เพื่อให้ตรงตามข้อมูลต้นฉบับการค้นคว้า ท่านที่ประสงค์จะทำให้เป็นปีพุทธศักราช (พ.ศ.) กรุณาบวกเพิ่มเข้าไปอีก 543 ปี

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

รอบๆ บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ในช่วงปลายสมัยหินเก่า ความตื่นเขินของสันดอนปากแม่น้ำยังมีไม่มาก การตั้งถิ่นฐานจึงน่าจะอยู่ตามเชิงเขาหินปูนรอบๆ เช่น อยู่ในถ้ำขนาดใหญ่ใกล้แม่น้ำ และยังเลี้ยงชีพด้วยการไล่ล่าหาเก็บ (hunting and gathering) ในเขตป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ทำจากการสกัดก้อนหินอย่างหยาบ และเนื่องจากมีหลักฐานทางโบราณคดีพิสูจน์ได้ว่า เมื่อราว 4,000 ปีมาแล้ว มีชุมชนมนุษย์ยุคหินใหม่อาศัยอยู่ เช่น มีการขุดพบชุมชนมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในแถบลุ่มแม่น้ำด่งนาย (Dong Nai)¹² กว่า 50 แห่ง จนถึงบริเวณชายทะเลตามเกาะดินเลนใหม่ๆ เช่นที่ เกิวซัต (Cau Sat) ในอำเภอชวนหลก (Xuan Loc) บริเวณนี้เคยเป็นที่อยู่อาศัยที่เจริญรุ่งเรือง มีวัฒนธรรมด่งนายเป็นวัฒนธรรมบนบก ผู้คนทำนาตอนมากกว่าทำนาคำในบริเวณที่ราบต่ำลงไป และอาจเป็น

ต้นกำเนิดของวัฒนธรรมในสมัยต่อมาที่ชื่อออกแก้ว (Oc Eo)¹³ หรือที่คนไทยเรียกว่า เมืองออกแก้ว

ต่อมาในสมัยสำริดหรือยุคโลหะ มีการค้นพบชุมชนอีกหลายแห่ง¹⁴ วัฒนธรรมสำริดที่ว่านี้ กล่าวถึงการหล่อโลหะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น คันไถ ขวาน พรำ คราด สิว สำหรับใช้ในงานไม้ พบเข็มและเบ็ดตกปลา มีทั้งเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ภาชนะขนาดใหญ่ หม้อ ไห อ่าง ตุ่ม และ ชุดพอบาวุธ เช่น ลูกศร หลาว กระบี่ มีด ขวานโบราณ และเกราะ นอกจากนี้ยังพบเครื่องดนตรี เช่น ระฆัง กลอง และงานศิลปะเช่น สร้อยข้อมือ ตุ๊กตา หินตัวเล็ก ๆ

วัตถุที่มีความโดดเด่นที่สุดคือ กลองสำริด ที่เรียกว่า มโหระทึก ซึ่งพบทั่วไปหลายแห่งในอุษาคเนย์และทางตอนใต้ของประเทศจีน มีลักษณะรูปทรงกระบอกตัด ตรงกลางบนหน้ากลองทำเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ทำเป็นรูปพระอาทิตย์ฉายรัศมี มีลวดลายประดับตกแต่งเป็นรูปทรงเรขาคณิต มีรูปสัตว์ต่างๆ เช่น รูปฝูงงวาง นกเป็ดน้ำ รูปคนเล่นดนตรี คนกำลังนวดข้าว หรือตีกลอง มีรูปคนนั่งห่มเครื่องแต่งกายประดับด้วยขนนก รูปคนร้ายรำ มีรูปสิ่งก่อสร้างต่างๆ รูปบ้านมีใต้ถุนสูง รูปคนพายเรือ รูปทหารแบกปืน ถือหลาวและยิงธนู นอกจากนี้มีมโหระทึกบางชิ้นมีรูปหล่อลอยตัวแสดงท่าทางการผสมพันธุ์ของกบหรือการร่วมเพศของมนุษย์ประดับอยู่ที่ขอบด้านบนสุดของมโหระทึกทั้งสี่มุม แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และลัทธิการบูชาธรรมชาติ เพราะกลองมโหระทึกจะใช้ตีในงานฉลองพิธีสำคัญๆ เช่น พิธีขอฝน เป็นต้น

คติและความสำคัญของการตีกลองมโหระทึก ยังมีปรากฏหลงเหลืออยู่ในสังคมไทยแม้ในปัจจุบัน เช่น ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะสวดมนต์พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ประโคมดนตรีและตีกลองมโหระทึกเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ อีกพิธีหนึ่งที่สำคัญมากสำหรับพระมหากษัตริย์ คือ พระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นครองราชสมบัติ เจ้าพนักงานจะประโคมฆ้องชัย สังข์ แตร มโหระทึก และดุริยางค์ ประกอบพิธีกรรมด้วยเช่นกัน

หากสันนิษฐานตามหลักฐานต่างๆ ที่ค้นพบ ทำให้นักวิชาการระบุ

ว่า อูซาคเนย์เป็นบริเวณที่รู้จักการปลูกข้าวได้แล้ว ก่อนได้รับวัฒนธรรมจากทั้งจีนและอินเดีย¹⁵ และมีการติดต่อค้าขายระหว่างเมืองท่าทางทะเลเป็นการค้าสองทางระหว่างพ่อค้านักเดินเรือทั้งจากท้องถิ่นและจากต่างชาติ ซึ่งเป็นวิธีการเช่นเดียวกับที่พบในสมัยต่อมา ทุกๆ ปี พ่อค้าจากถิ่นต่างๆ จะไปค้าขายยังเมืองท่าที่ตนเคยไปเป็นประจำ และจะตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ในเมืองนั้นตลอดฤดูค้าขายซึ่งขึ้นอยู่กับฤดูลมมรสุมเป็นสำคัญ และมีพ่อค้าบางกลุ่มไม่ยอมกลับบ้านเมืองของตนแม้ถึงฤดูมรสุมก็ตาม แต่จะทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตพื้นเมืองต่างๆ ไว้คอยเรือสินค้ามารับไปขายต่อหรือทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง¹⁶ ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดเมืองท่าค้าขายที่มีความมั่งคั่งและมีความสำคัญต่อมาในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงอย่างไรก็ตาม บริเวณส่วนใต้ของสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงใกล้ปากแม่น้ำยังอยู่ในระยะก่อร่างสร้างตัวของภูมิภาค เป็นเพียงที่ลุ่ม หนองน้ำ และเป็นป่าซึ่งยังไม่ค่อยมีผู้คนอาศัยอยู่¹⁷

อาณาจักรโบราณและการเข้าครอบครองดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงของเวียดนาม

มีหลักฐานเอกสารภาษาจีน¹⁸ กล่าวถึงเมืองท่าที่สำคัญในราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 ในลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้ ชื่อ ฟูนัน (พูนันในสำเนียงกวางตุ้ง พูนานในสำเนียงไหหลำ ไปนำหรือปำนำในจดหมายเหตุหลวงจีนอั้งจิง)¹⁹ เป็นชื่อจีนเรียกเมืองที่ตั้งขึ้นก่อนอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งตั้งอยู่ตามลำน้ำโขงระหว่างเมืองไซตงจนถึงเมืองพนมเปญ ชื่อนี้อาจเทียบเคียงได้กับการออกเสียงในภาษาถิ่นมอญ-เขมรว่า พนม แปลว่า ภูเขา ซึ่งพบเช่นเดียวกับคำในภาษาสันสกฤตตรงกับตำแหน่งของราชวงศ์ไศยลราชหรือการวาทาภูบาล แปลว่า “เจ้าแห่งภูเขา” เพราะเป็นธรรมเนียมที่ผู้ปกครองจะถือเอาภูเขาเป็นสถานที่ประกอบพิธีทางลัทธิความเชื่อที่มีเทพเจ้าหรือภูตผีปีศาจประจำอาณาจักร²⁰ เมืองหลวงของฟูนันครั้งหนึ่งเคยอยู่ที่เมือง “วยารปุระ” แปลว่า “เมืองของนายพราน” อยู่ห่างจากทะเลราว 120 ไมล์ หรือประมาณ 200 กิโลเมตร ใกล้ภูเขาบาพนมและตำบลบานัมในเมืองไพรเวง ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน²¹

ชาวจีนบันทึกไว้ว่า มีเมืองท่าซึ่งในปัจจุบันรู้จักกันในชื่อ อีอกแคว หรือ ออกแก้ว เป็นเมืองสำคัญตั้งอยู่ริมทะเลในที่ราบแม่น้ำโขงฝั่งอ่าวไทย อยู่ห่างจากทะเลราว 3 ไมล์ หรือประมาณ 5 กิโลเมตร เมืองนี้เป็นแหล่งชุมชนที่ใหญ่มาก มีการสร้างบ้านเรือนใต้ถุนสูง มีคลองชลประทานตัดกันไปมาบนพื้นที่กว่า 200 กิโลเมตร คลองเหล่านี้สร้างขึ้นด้วยความชำนาญเพื่อทดน้ำที่เกินความต้องการออกจากบริเวณที่เคยเป็นบึงเต็มไปด้วยโคลนและๆ แม้แต่ดินโกงาก็เกือบจะขึ้นไม่ได้ ให้กลายเป็นพื้นที่นา ปลูกข้าวเลี้ยงประชากรจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามเมืองต่างๆ ริมทะเลสาบ เมืองเหล่านี้เชื่อมด้วยคลองขนาดใหญ่จนสามารถแล่นเรือเดินทะเลผ่านเข้าออกได้ เมืองออกแก้วจึงเป็นศูนย์กลางการค้าและอุตสาหกรรม เพราะที่ตั้งของเมืองอยู่บนเส้นทางการค้าและการเดินเรือระหว่างซีกโลกตะวันตกและจีน เหมาะสมกับการติดต่อค้าขายกันโดยตรงระหว่างเมืองท่าที่สำคัญต่างๆ ในอุษาคเนย์ เช่น ไทย มลายู อินโดนีเซีย อินเดีย และเปอร์เซีย รวมทั้งติดต่อโดยทางอ้อมกับดินแดนตะวันตกเช่นในแถบเมดิเตอร์เรเนียนด้วย ในยุคนี้จึงเป็นสมัยที่อุษาคเนย์กำลังเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ หมายถึงการมีบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ได้หมายความว่าถึงระดับความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม

เมืองออกแก้วมีลักษณะพิเศษมากเพราะวัฒนธรรมเป็นแบบครึ่งพื้นเมืองครึ่งต่างถิ่น ลักษณะต่างถิ่นนี้หมายถึงวัฒนธรรมอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตรงกับเอกสารจีนที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับต้นกำเนิดของอาณาจักรพุนันไว้ว่า

“ครั้งโบราณ ประเทศนี้มีเจ้าแผ่นดินเป็นผู้หญิงทรงนามว่าหลิวเหย (แปลว่าไบสน) ครั้งนั้นมีชายคนหนึ่งชื่อหวันถิน (ว่าตรงกับเกาณจินย์ในลัทธิเต๋า หรือ โกณฑัญญ์ในบาลี) มาแต่ประเทศก๊ก (เมืองอะไรไม่ทราบ เข้าใจกันว่ามาจากอินเดีย หรือไม่เช่นนั้นก็ชวา เป็นเรื่องยังถกเถียงกันทราบไม่ได้แน่) ชายชื่อโกณฑัญญ์นี้ (จะเป็นเชื้อพราหมณ์หรือกษัตริย์ทราบไม่ได้แน่อีก บางท่านว่าเป็นเชื้อเจ้านาย) นิमितฝันไปว่าเทวดาประทานธนูให้คันหนึ่ง และสั่งให้ลงเรือสำเภาออกทะเลไป รุ่งเช้าโกณฑัญญ์ก็ไปที่เทวาลัยพบธนูดังที่นิमितฝันไว้ ครั้นแล้วโกณฑัญญ์ก็ลงเรือสำเภาแล่นมาสู่ประเทศ

พูนัน กล่าวถึงนางหลิวเหยย เห็นเรือสำเภาเข้ามา ก็พาทหารลงเรือมา
ต้านทานเพื่อไม่ให้คนในเรือสำเภาขึ้นบก โกงทัญญูจึงเอาธนูยิง ลูกธนู
แล่นทะลุข้างเรือของนางหลิวเหยยเข้าไปถูกพวกทหารชาวเมืองบางคน
นางหลิวเหยยตกใจอมอ่อนน้อม โกงทัญญูจึงรับนางไว้เป็นชายา และ
เอาผ้าห่อหุ้มกายให้ เพราะนางไม่มีผ้าถุง^{๒๒}

แม้เรื่องตำนานที่เล่านี้จะไม่ใช่เรื่องจริงทั้งหมด แต่มีเค้าโครงของ
ความจริงปรากฏอยู่บ้าง เช่น การเดินทางเข้ามาของชาวต่างชาติ และมี
บทบาทเหนือชาวพื้นเมืองโดยการแต่งงานกับหัวหน้าเผ่า ชาวพื้นเมืองสู้
ไม่ได้เพราะอาวุธมีประสิทธิภาพน้อยกว่า แต่เดิมชาวพื้นเมืองแถบลุ่ม
แม่น้ำโขงคงเป็นชาวป่าอยู่แบบเรียบง่าย ไมุ่่งผ้า หรือนุ่งผ้าสั้นน้อยชิ้น จน
หัวหน้าเผ่าต้องถูกเอาผ้ามาห่อหุ้มร่างกายให้ และผู้คนในอุษาคเนย์คงจะ
นับถือเพศหญิงเป็นใหญ่ เพราะมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้หญิง ตำนานเรื่อง
นี้เป็นตำนานเดียวกับการอธิบายต้นกำเนิดชนชาติพื้นเมืองอินเดีย กล่าว
ถึงการสร้างเมืองของพราหมณ์โกงทัญญูและนางนาซีโสมาธิดาพญานาค
ดังที่พบในจารึกอาณาจักรจามปาที่เมืองหมี่เซิน (My Son) ตอนกลาง
ประเทศเวียดนาม นอกจากนี้ยังเป็นตำนานการสืบเชื้อสายของชาวปาลัว
แถบเมืองคัจฉีประเทศอินเดีย และอาณาจักรกัมพูชาก็นำตำนานเดียวกัน
นี้มาอธิบายถึงต้นกำเนิดของบรรพบุรุษตนด้วยเช่นกัน

อาณาจักรพูนันคงเจริญรุ่งเรืองทั่วดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ
โขง มีการขุดค้นทางโบราณคดีพบร่องรอยของฐานอาคารหลายแห่ง พบ
เหรียญโรมันต่างๆ เช่น รูปจักรพรรดิอังกวนผู้ใจบุญ รูปจักรพรรดิมาร์คโอ
แรล รูปหินมีค่าแกะสลักรูปกาลีบราฮมวงศ์ชัชชานิก แหวนจารึกภาษา
อินเดียสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 2 ถึง 5 และหินสลักรูปซึ่งได้รับแรงบันดาลใจ
จากศิลปะกรีก เอกสารจีนกล่าวว่า เมืองต่างๆ ของราชอาณาจักรพูนัน
ล้วนมีกำแพงล้อมรอบ มีปราสาทราชวังและบ้านเรือนของประชาชน
ประชาชนมีหน้าตาน่าเกลียดทุกคน ผิวดำ ผมหยิก เดินเปลือยกาย และ
เท้าเปล่า แต่มีความสามารถในการเพาะปลูก ชอบแกะสลักเครื่องประดับ
ชอบสกัดหิน ภาชนะที่ใช้สอยจำนวนมากทำด้วยเงิน มีการเสียภาษีด้วย
ทองคำ เงิน ไข่มุก หรือเครื่องหอม มีหนังสือและที่เก็บเอกสาร ใช้ตัว

อักษรคล้ายกับอักษรอินเดียแต่เดิม²³

ในเอกสารจีนยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะของสังคมฟูนันว่า มีการใช้ทาสที่ได้มาจากการสงครามไปทำสงครามตามหัวเมืองต่างๆ มีการค้าทองคำ คำเงิน คำผ้าไหม มีการทำแหวนและสร้อยข้อมือด้วยทองคำ มีถ้วยชามทำด้วยเงิน กษัตริย์ประทับอยู่ในปราสาทหลายชั้น ประชาชนทั่วไปไม่มีบ้านเรือนยกพื้น ใช้ใบไม้มุงหลังคาเป็นใบต้นไผ่ซึ่งขึ้นอยู่ริมทะเล

บันทึกจีนกล่าวต่อไปอีกว่า เห็นเรือยาว 80 ถึง 90 ฟุต กว้าง 6 ถึง 7 ฟุต หัวเรือและท้ายเรือเหมือนหัวและหางปลา กษัตริย์ของชาวฟูนันจะเสด็จไปไหนมาไหนบนหลังช้าง ชาวฟูนันจะพักผ่อนหย่อนใจด้วยการชนไก่และชนสุกร เมื่อมีเรื่องทะเลาะวิวาทเกิดคดีความกันจะตัดสินด้วยวิธีเสี่ยงทาย “คู่ความจะต้องทิ้งแหวนทองและไขลงในน้ำที่กำลังเดือดแล้วจะต้องหยิบของนั้นขึ้นมา บางทีก็เอาไข่เหล็กเผาจนแดงแล้วมาคลั่งมือทั้งสองเป็นระยะ 7 ก้าว ถ้าเป็นผู้กระทำผิดมือก็จะหลุด แต่ถ้าเป็นผู้บริสุทธิ์จะไม่เจ็บปวดเลย ในบางคดีก็มี การเอาคู่ความลงดำน้ำ ฝ่ายถูกถึงลงไปใต้น้ำก็ไม่จม ฝ่ายผิดจะจมน้ำ”²⁴

หลักฐานของจีนอีกฉบับให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีของชาวฟูนันว่า “ที่ที่ราชกรชาวฟูนันอาศัยอยู่ ราชกรจะไม่ขุดบ่อไว้ ครอบครวัชาวฟูนันหลายสิบครอบครวัจะมีแหล่งน้ำร่วมกัน แล้วก็ใช้น้ำจากบ่อนั้น ประเพณีของฟูนัน คือ การเคารพเทพยดาในสวรรค์ และได้ทำรูปเคารพด้วยทองคำรูป เทพเจ้าบางองค์มีสองพักตร์ สีกร บางองค์ที่มีสี่พักตร์ก็มีหน้าต่าแปลกๆ กัน บางทีถือเด็ก บางทีก็ถือนกหรือสัตว์จุดบาท ถือดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ เวลา กษัตริย์ประทับนั่งจะเอนองค์ลงข้างหนึ่ง ยกพระชานข้างขวาขึ้น ปลอ่ยพระชานข้างซ้ายลงกับพื้น มีผู้ถวายโภททองและเครื่องเผากำยานซึ่งวางอยู่บนผ้าฝ้าย เมื่อมีการไว้ทุกข์จะมีประเพณีการโกนหนวดและโกนผม ในการทำศพผู้ตายมีวิธีทำศพอยู่ 4 วิธีด้วยกัน ได้แก่ การใช้น้ำ ทิ้งศพลงในแม่น้ำ วิธีใช้ไฟคือ เผาศพจนเป็นเถ้า วิธีใช้ดินคือ ผึ่งศพลงในหลุม และวิธีใช้นกคือ ทิ้งศพไว้ในทุ่งนาให้นกจิกทิ้ง”²⁵

ในช่วงเวลาจากคริสต์ศตวรรษที่ 1 ถึง 9 อาณาบริเวณใกล้เคียงมีอาณาจักรอื่นๆ ก่อตัวขึ้นพร้อมๆ กับอาณาจักรฟูนัน เช่น อาณาจักร

จามปาทางตะวันตกบริเวณตอนกลางประเทศเวียดนามในปัจจุบัน อาณาจักรทวารวดีตอนกลางบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และในบริเวณลุ่มแม่น้ำอิระวดีอาณาจักรศรีเกษตรก็ก่อตั้งขึ้น อาณาจักรเหล่านี้ล้วนรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดียทั้งสิ้น

ราชวงศ์กษัตริย์ของอาณาจักรฟูนันสืบราชสมบัติมาเป็นลำดับ ตามแบบการปกครองอย่างระบอบมหาราชาในอินเดีย ในขณะที่ยังเคารพนับถือภูตผีและประเพณีตามแบบประเพณีดั้งเดิมอยู่ พระนามกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงที่สุด ได้แก่ ฟันมัน หรือ ฟันซิมัน ผู้มีความสามารถในการรบจนมีประเทศราชอยู่ทั่วอาณาบริเวณที่ราบลุ่มสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ต่อมาในยุคสามก๊กของประเทศจีน ตรงกับกษัตริย์ฟูนันชื่อ พระเจ้าฟันจัน ทรงส่งคณะทูตไปอินเดียในปี ค.ศ. 225 และส่งคณะทูตไปเมืองจีน ในปี ค.ศ. 243

ต่อมาระหว่างปี ค.ศ. 245 ถึง 250 จีนส่งคณะทูตมาฟูนันและได้เข้าเฝ้าพระเจ้าฟานเซ็อน กระทั่งในตอนกลางคริสต์ศตวรรษที่ 4 ราวปี ค.ศ. 357 ชาวจีนที่เดินทางมาฟูนันบันทึกว่า มีชาวอินเดียชื่อหรือตำแหน่ง ทันจันได้ครองอาณาจักรฟูนัน หลายปีต่อมาราวปี ค.ศ. 503 อาณาจักรฟูนันมีกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าชัยวรมัน ซึ่งเป็นผู้ที่เมืองจีนยกย่องว่าเป็น “ขุนพลผู้ปราบภาคใต้จนราบคาบ กษัตริย์แห่งฟูนัน”²⁶ และยุคนี้เป็นยุคที่ฟูนันมีความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด จนกระทั่งในปี ค.ศ. 514 พระเจ้าชัยวรมันสวรรคต พระราชโอรสนาม รุทธวรมัน จึงชิงบัลลังก์จากพระเชษฐาต่างมารดา และครองราชย์ต่อมาจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 539 ฟูนันก็ส่งราชทูตไปเมืองจีนอีกครั้ง

ในครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 6 อาณาจักรฟูนันเริ่มเสื่อมอำนาจลงเพราะถูกโจมตีโดยอาณาจักรทางเหนือซึ่งชาวจีนเรียกว่า เจนละ แต่บันทึกของฝ่ายจีนก็กล่าวไว้ว่า ยังมีคณะทูตจากฟูนันเดินทางไปเมืองจีนอีกในปี ค.ศ. 588 และอีก 2 คณะระหว่างปี ค.ศ. 618 ถึง 626 ครั้งหนึ่ง และระหว่าง ค.ศ. 627 ถึง 649 อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงถูกอิทธิพลของอาณาจักรเจนละเข้าครอบครอง กลายเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเจนละทางใต้หรือ

เจนละน้ำ จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 9 ในปี ค.ศ. 802 เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ทรงสถาปนาลัทธิ “เทวราชา” รวมอาณาจักรเจนละบกและเจนละน้ำเข้าด้วยกัน และสถาปนาอาณาจักรเขมรชื่อว่าอาณาจักรพระนคร (Angkor) เป็นเมืองหลวง สืบทอดพระราชวงศ์ครอบครองดินแดนกว้างขวางทั่วดินแดนอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 9 ถึง 13 กษัตริย์ของอาณาจักรพระนคร ทรงสร้างสรรค์อารยธรรมต่างๆ มากมายที่เรารู้จักกันเป็นอย่างดีคือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างนครวัด และพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ผู้สร้างเมืองนครธม อำนาจของอาณาจักรเขมรในยุคที่รุ่งเรืองที่สุดมีอาณาเขตทางตะวันตกครอบคลุมดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทางเหนือไปไกลถึงดินแดนลาว ทางตะวันออกติดกับอาณาจักรจามปา และทางใต้ครอบครองดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

ในคริสต์ศตวรรษที่ 10 อาณาจักรเวียดนามซึ่งอยู่ร่วมกับอาณาจักรจีนมายาวนานนับพันปีได้สถาปนาอาณาจักรไต่เวียด (Dai Viet) แยกตัวออกมาเป็นเอกราชจากจีนได้สำเร็จ และในปี ค.ศ. 1010 พระเจ้าลี่ท้ายโต (Ly Thai To) ทรงย้ายเมืองหลวงมาที่เมืองทังลอง (Thang Long) ตั้งอยู่บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง หรือเมืองฮานอยในปัจจุบัน²⁷ อาณาจักรเวียดนามต้องต่อต้านสู้รบกับกองทัพจีนที่บุกมารุกรานอยู่หลายต่อหลายครั้งตลอดสมัยของราชวงศ์ลี่ (Ly) และราชวงศ์เต๋ริน (Tran)

ก่อนหน้านี้อาณาจักรจามปา (Champa) ซึ่งเจริญรุ่งเรืองมาพร้อมๆ กับอาณาจักรพุนัน ได้ส่งกองทัพไปร่วมรบกับอาณาจักรไต่เวียดเพื่อต่อต้านอิทธิพลจีนหลายครั้ง ส่วนอาณาจักรจามปาเองก็มีความขัดแย้งกับอาณาจักรพระนครหรืออาณาจักรเขมรอยู่ด้วย ทั้งสองทำสงครามกันหลายต่อหลายครั้ง ต่างผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะอยู่ตลอดหลายร้อยปี อาณาจักรเขมรซึ่งมีความรุ่งเรืองเข้มแข็งมากในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 มีอำนาจครอบคลุมไปถึงดินแดนลาวติดกับพรมแดนเวียดนามในปัจจุบัน ในปี ค.ศ. 1128 พระองค์ส่งกองทัพไปรุกรานไต่เวียดถึง 2 ครั้ง แต่ไม่สำเร็จ จึงหันมาโจมตียึดครองอาณาจักรจามปาได้ในปี ค.ศ. 1145

อีก 2 ปีต่อมาคือในปี ค.ศ. 1147 อาณาจักรจามปาแยกกองทัพไปโจมตีอาณาจักรเขมรและยึดครองอาณาจักรพระนครได้บ้าง อีก 4 ปีต่อมา

กองทัพเขมรก็ขับไล่อิทธิพลจามปาออกไปได้ และกลับมามีอำนาจเหนือพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงอีกครั้ง จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1191²⁸ อาณาจักรเขมรในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ยกกองทัพไปตีกรุงวิชัย เมืองหลวงของอาณาจักรจามปาได้สำเร็จ นับเป็นชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ของอาณาจักรเขมรเหนืออาณาจักรจามปา พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จึงโปรดฯ ให้สลักภาพเหตุการณ์ครั้งนี้เอาไว้ที่ปราสาทบายนในเมืองพระนคร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา อิทธิพลของอาณาจักรจามปาก็อ่อนกำลังลง ตกอยู่ในฐานะลำบาก เพราะมีมหาอำนาจใหญ่สองด้านขนาบอยู่ ทั้งอาณาจักรได้เวียดทางเหนือ และอาณาจักรเขมรทางตะวันตก

ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 มีอาณาจักรไทยเริ่มก่อตัวขึ้นที่สุโขทัย และมีอำนาจมั่นคงอย่างแท้จริงในราวศตวรรษที่ 14 เมื่ออาณาจักรไทยที่อยุธยาสถาปนาความเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรืองขึ้นเหนือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในปี ค.ศ. 1351²⁹ จากนั้นอาณาจักรไทยได้ยกกองทัพบุกไปโจมตีอาณาจักรอื่น ที่สำคัญที่สุดคือการรุกรานโจมตีอาณาจักรเขมรที่เมืองพระนคร ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1369 ในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ครั้งที่สองในปี ค.ศ. 1388 ในสมัยพระราเมศวร³⁰ ครั้งที่สามในปี ค.ศ. 1431 ในสมัยเจ้าสามพระยา ทำให้อิทธิพลของอาณาจักรเขมรอ่อนกำลังลง ในการโจมตีครั้งที่สามทำให้เขมรต้องย้ายเมืองหลวงลงมาทางใต้เพื่อหนีการรุกรานของอาณาจักรไทยซึ่งตามมาโจมตีอีกหลายครั้ง³¹

ทางฝ่ายเวียดนามในคริสต์ศตวรรษที่ 15 ราวปี ค.ศ. 1427 เลอเลย์ (Le Loi) ได้สถาปนาราชวงศ์เล (Le) และขับไล่อิทธิพลจีนได้อย่างเด็ดขาด ทำให้เวียดนามมีความมั่นคงทางการเมืองและพยายามขยายอิทธิพลของตนลงมาทางตอนใต้ จนกระทั่งสามารถยึดครองอาณาจักรจามปาได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1471³² และขยายดินแดนให้กว้างขวางต่อไปอีก ราว 200 กว่าปีต่อมาเวียดนามยังคงดำเนินนโยบายเคลี่อนลงใต้้อยู่เรื่อยมา เวียดนามยกกองทัพบุกโจมตีอาณาจักรเขมร ซึ่งถอยหนีมาจากการรุกรานของอาณาจักรไทย ในที่สุดอาณาจักรเวียดนามจึงยึดเอาดินแดนบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงจรดถึงฝั่งอ่าวไทยได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1708³³

ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา เมื่อราชวงศ์แมนจู

โค่นล้มราชวงศ์หมิงในประเทศจีนได้สำเร็จ กลุ่มชาวจีนจากราชวงศ์หมิงเดิมอพยพลี้ภัยมาอยู่อาณาจักรเวียดนาม กษัตริย์เวียดนามจึงอนุญาตให้ไปอาศัยอยู่แถบบริเวณแม่น้ำด่งนายและสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ประชากรในพื้นที่นี้จึงประกอบด้วย ชาวเวียด ชาวจาม ชาวเขมร และชาวจีน

ไทยส่งกองทัพไปช่วยตระกูลเหงียนสู้รบ ในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

คริสต์ศตวรรษที่ 18 เวียดนามเองเกิดความขัดแย้งทางการเมืองภายในราชสำนัก ซึ่งมีขุนศึกสองตระกูลใหญ่คือ ตระกูลตริงห์ (Trinh) ปกครองเวียดนามเหนือ และตระกูลเหงียน (Nguyen) เป็นผู้นำการขยายอิทธิพลเวียดนามลงมาปกครองทางตอนใต้ ทั้งสองตระกูลปกครองเวียดนามอย่างไม่เป็นธรรม ขุนนางข้าราชการชั้นสูงต่างก่อกบฏขึ้นแข่งประจันหน้า โดยเฉพาะการยึดครองที่ดินทำกิน ชูตรีตเก็บภาษี และแรงงาน จนเกิดความเดือดร้อนทั่วทุกแห่งในเวียดนาม แต่ความขัดแย้งในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงมีไม่รุนแรงนักเนื่องจากมีที่ดินกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์³⁴

อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1771 เกิดขบวนการเตี้ยเซิน (Tay Son) ขึ้นในมณฑลบิ่นห์ดีนห์ (Binh Dinh) เพื่อต่อต้านการปกครองที่กดขี่นี้ และสามารถปราบอำนาจของตระกูลตริงห์ทางเหนือและตระกูลเหงียนทางใต้ลงได้ โดยในปี ค.ศ. 1776 พวกเตี้ยเซินบุกเข้าโจมตีเมืองยาดินห์ (Gia Dinh) หรือเมืองไซ่ง่อนในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเมืองปกครองของขุนศึกตระกูลเหงียน แต่ เหงียนแอนห์ (Nguyen Anh) พากรอบครัวและผู้ติดตามหลบหนีไปได้ โดยหนีไปทางบริเวณตะวันตกของพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

เหตุการณ์ตอนที่ เหงียนแอนห์ ซึ่งไทยเรียกว่า *องเชียงสือ* พากรอบครัวหนีตายจากการโจมตีของพวกเตี้ยเซินมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ไทย มีปรากฏอยู่ในเอกสารฝ่ายไทยดังนี้

“ในปีขาล จัตวาศก จุลศักราช 1144 ปีนี้³⁵ ฝ่ายข้างเมืองญวนองไกเซิน เจ้าเมืองกุยเยิน ยกกองทัพมาตีไซ่ง่อน องเชียงสือเจ้าเมืองยกพลทหารออกต่อรบ ด้านทานมิได้ก็แตกฉานฝ่ายหนีทิ้งเมืองเสีย พามารดา

และบุตรภรรยาและขุนนางสมัครพรรคพวกลงเรือแล่นหนีมาทางทะเล ขึ้น
 อาศัยอยู่ ณ เกาะกระบือ พระยาชลบุรี พระระยอง ออกไปตระเวนสละตถึง
 เกาะกระบือ พบองเชียงสือๆ เล่าความให้พระยาชลบุรีและพระระยองฟัง
 ว่าองเชียงสือเป็นบุตรรองคางเวือง เป็นหลานพระเจ้าแผ่นดินญวน บ้าน
 เมืองเสียแก่ข้าศึกหนีมา พระยาชลบุรี พระระยอง รู้ความแล้วจึงชวนอง
 เชียงสือให้เข้ามากรุง องเชียงสือยังมีไว้ใจจึงว่า องเชียงขุนผู้อาหนีเข้าไป
 ฟังพระบารมีคนหนึ่งแล้ว ท่านก็ฆ่าเสีย พระยาชลบุรี พระระยองจึงบอกว่า
 เดียวนี้เปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระบาทสมเด็จพระบรมโพธิ์ไตรพระเจ้ายู่หัว³⁶ ทรง
 พระกรุณาโอบอ้อมแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินและอาณาประชาราษฎร์เป็นอันมาก
 ไม่ดุร้ายเหมือนพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน³⁷ ให้องเชียงสือเข้าไปฟังพระเดช
 พระคุณอยู่ ณ กรุงเกิด เห็นจะทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงของเชียงสือดอก
 องเชียงสือก็ยอมตัวเป็นบุตรเลี้ยงพระยาชลบุรี พระยาชลบุรีจึงพาองเชียง
 สือเข้ามาแวะพักที่เมืองชลบุรี แล้วบอกเข้ามา ณ กรุงเทมมหานคร โปรด
 ให้มีตราให้พาองเชียงสือเข้ามาเฝ้า พระยาชลบุรีจึงพาองเชียงสือเข้ามา
 ถึงกรุง เมื่อเดือนสี่ข้างขึ้น ปีชวด จัตวาศก จุลศักราช 1144 เมื่อองเชียง
 สือเข้ามากรุงเทพมหานครนั้น อายุของเชียงสือได้ 33 ปี จึงโปรดเกล้าฯ ให้
 องเชียงสือกับครอบครัวไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไต้บ้านต้นลำโรง ซึ่งภายหลัง
 พระราชทานให้กงสุลโปรตุเกสอยู่มาจนทุกวันนี้ พระราชทานเบี้ยหวัดอง
 เชียงสือปีละ 5 ชั่ง แล้วพระราชทานเครื่องยศถาดหมาก คนโททอง กระบี่
 บั้งทอง กลดคันสั้น ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงเหมือนนักร้อง³⁸...³⁹

ในปี ค.ศ. 1783 ราชสำนักไทยส่งกองทัพนำโดยพระยานครสวรรค์
 ไปตีเมืองไซ่ง่อน กองทัพพวกเตี้ยเขินยกมาต้านกองทัพไทยเอาไว้ที่บริเวณ
 เมืองสะแดกระหว่างทางก่อนถึงไซ่ง่อน พระยานครสวรรค์ตีกองทัพพวก
 เตี้ยเขินได้สำเร็จ แต่พระยานครสวรรค์ถูกราชสำนักเขมรกล่าวหาว่าคิด
 กบฏจึงถูกราชสำนักไทยจับตัวไปประหารชีวิต ณ ป่าช้าวัดโศภาราม⁴⁰

ในปี ค.ศ.1784 กองทัพไทยยกพลเข้ามาทางตะวันตกของปาก
 แม่น้ำโขง มีทหารจำนวน 2 หมื่นคน บางหลักฐานระบุว่า 5 หมื่นคน พร้อม
 เรือ 300 ลำ เข้าปะทะโจมตีกับกองทัพของพวกเตี้ยเขิน ทหารไทยสู้ไม่ได้
 จนต้องถอยเข้าเขตดินที่บนฝั่งแม่น้ำมัทธ (My Tho) ในอำเภอแหร็จเกิม

สว่ายมู้ต (Rach Gam Xoai Mut) ฝ่ายไทยเหลือทหารเพียง 2 พันคน ถอยหนีไปทางทิศตะวันตกของแม่น้ำโขงตามเดิมเมื่อวันที่ 25 มกราคม ค.ศ. 1785⁴¹ เอกสารฝ่ายไทยกล่าวว่า กองทัพทหารไทยครั้งนี้มีสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงหริรักษ์ เป็นแม่ทัพคุมทหารจำนวน 5,000 นาย พร้อมกองทัพเรือ แต่พ่ายแพ้กลับไป พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงพิโรธมาก มีรับสั่งให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิต แต่สมเด็จพระพี่นางเธอฯ ได้กราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้ เจ้าฟ้ากรมหลวงหริรักษ์จึงไม่ถูกลงพระราชอาญา⁴²

หลังจากเหตุการณ์นี้ ราชสำนักไทยส่งกองทัพไปสู้รบกับพวกเตี๋ยเซินอีกหลายต่อหลายครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จซักที จนเหียนแอนห์ต้องหนีออกจากกรุงเทพฯ มาสู้รบด้วยตนเอง

เหียนแอนห์ขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส และการตกเป็นอาณานิคมของเวียดนาม

เมื่อกองทัพไทยไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้ เนื่องจากติดพันสงครามเก้าทัพทางด้านตะวันตก เหียนแอนห์จึงหันไปขอความช่วยเหลือจากบาทหลวงชาวฝรั่งเศสชื่อ ปิโย เดอบเฮแฮน (Pigneau de Behaine) สังฆราชแห่งอาดรัง (Bishop of Aran) ซึ่งแนะนำให้เหียนแอนห์ขอความช่วยเหลือไปยังราชสำนักฝรั่งเศส บาทหลวงปิโยจึงนำไอรสองค์หนึ่งของเหียนแอนห์ชื่อ เจ้าชายคานห์ (Kanh) พระชนมายุ 4 พรรษา ไปเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในวันที่ 28 พฤศจิกายน ค.ศ. 1787⁴³ และลงนามในสนธิสัญญาให้ความช่วยเหลือทางการทหารเพื่อแลกกับการที่เวียดนามจะยกเมืองท่าตูราน (Tourance) ตลอดจนถึงสิทธิพิเศษทางการค้าในเวียดนามให้แก่ฝรั่งเศส แต่เพียงประเทศเดียว และให้เวียดนามตกลงว่าจะกีดกันชาวยุโรปอื่นๆ ออกไปด้วย แต่ราชวงศ์ของฝรั่งเศสถูกโค่นล้มลงในการปฏิวัติปี ค.ศ. 1789 จึงไม่สามารถส่งทหารมาช่วยเหียนแอนห์ได้เต็มที่ แต่เหียนแอนห์กลับโชคดี พวกเตี๋ยเซินเกิดปัญหาภายในและผู้นำคนสำคัญของเตี๋ยเซินเองก็เสียชีวิตลง

ในที่สุดปี ค.ศ. 1802 เหียนแอนห์สามารถฟื้นฟูอำนาจของตระกูล

เหยียนได้อีกครั้งหนึ่ง ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์มีพระนามว่า พระเจ้ายาลอง (Gia Long) และทรงย้ายราชสำนักมาตั้งที่เมืองเว้ (Hue) ตอนกลางของ เวียดนาม ในเอกสารฝ่ายไทยกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า “ลุล่วงศักราช 1164 ปีจอ⁴⁴ จัดวาศก เป็นปีที่ 21 ในรัชกาลที่ 1 เจ้าอนัมก็มีพระราชสาส์นเข้ามา 1 ฉบับ...ในปีนั้นเจ้าอนัมก็มีพระราชสาส์นส่งมาทางเมืองเวียงจันทน์อีกฉบับหนึ่ง บอกว่าได้เมืองเว้เมื่อ ณ เดือน 7 ขึ้น 1 ค่ำ ได้เมืองตั้งเกียเมื่อ ณ เดือน 8 แรม 6 ค่ำ ยกตัวขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ใช้ยี่ห้อว่า ยาลอง ปีที่ 1 ลงชื่อในพระราชสาส์นว่า ดึกกวางเทือง ตั้งแต่นั้นก็มีได้ส่งต้นไม้ทองเงินเข้ามา เหมือนแต่ก่อน”⁴⁵

พระเจ้ายาลอง ทรงสถาปนาการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีการรับข้าราชการที่สามารถผ่านการสอบคัดเลือกวิธีเดียวกับการสอบจอหงวนของจีน ทรงยกย่องลัทธิขงจื้อเป็นหลักในการบริหารประเทศ ทรงสร้างพระราชวังต่างๆ มีพระราชดำริให้ทำโครงการขุดคลองชลประทานขนาดใหญ่ในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง⁴⁶ และใช้ประโยชน์จากที่ดินบริเวณนี้ในการเพาะปลูกข้าวจำนวนมหาศาล เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงราษฎรจำนวนมากของพระองค์

ในวันที่ 31 สิงหาคม ค.ศ.1858 กองทัพเรือฝรั่งเศสเข้าโจมตีเมืองดำนัง (Da Nang) และเริ่มทำสงครามยึดครองเวียดนามในหลายพื้นที่ แต่ราชสำนักเว้ก็ยอมทำสนธิสัญญาสงบศึกทุกครั้ง เนื่องจากยึดนโยบายประนีประนอม แม้จะมีการทำสนธิสัญญาครั้งแล้วครั้งเล่า ฝรั่งเศสก็ละเมิดสนธิสัญญาทุกฉบับเพื่อหาเรื่องทะเลาะกับเวียดนาม ในระหว่างปี ค.ศ. 1859 ถึง 1868 ฝรั่งเศสดำเนินการค่อยๆ ยึดครองบริเวณที่ราบลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงได้ทั้งหมดรวมทั้งเมืองไซ่ง่อน และเร่งสำรวจตลอดแม่น้ำโขงว่าจะสามารถใช้เป็นเส้นทางการค้าไปสู่ภาคใต้ของจีนได้หรือไม่ ในไม่ช้าฝรั่งเศสก็รู้แน่ชัดว่าเส้นทางน้ำสายนี้ใช้ไม่ได้⁴⁷

การที่ฝรั่งเศสยึดครองบริเวณดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงเอาไว้ นั่น ทำให้ชาวนาและขุนนางเจ้าที่ดินเวียดนามหลายกลุ่มไม่พอใจ ราชสำนักเว้จึงต้องเจรจาทำสนธิสัญญาตกลงผลประโยชน์ที่ราบสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง แลกกับการจ่ายเงินให้ฝรั่งเศส 20 ล้านฟรังก์ และ

ยอมเปิดเมืองท่า 3 เมืองในอาณานามและตั้งเกียให้ฝรั่งเศสเข้าไปค้าขาย⁴⁸ ฝรั่งเศสยอมตกลงเพราะเห็นว่าแม่น้ำโขงไม่มีประโยชน์ที่จะใช้เป็นเส้นทาง การค้าไปสู่จีนได้อีกต่อไป

ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1884 พระเจ้าห้ามึง (Ham Nghi) พระชนมายุ 12 พรรษาขึ้นครองราชย์ ฝรั่งเศสจึงบังคับให้เวียดนามทำสนธิสัญญาอีก ฉบับ เพื่อแบ่งการปกครองในเวียดนามออกเป็น 3 เขต ได้แก่ ทางใต้คือ บริเวณดินแดนที่ลุ่มแม่น้ำโขง เรียกว่า โคชินจีน (Cochinchina) ที่ซึ่งอนุญาตให้ปกครองแบบอาณานิคมของฝรั่งเศสโดยตรง (Colony) ส่วนทางเหนือ เรียกว่า ตังเกีย (Tonkin) ที่सानอยให้ปกครองแบบกึ่งอาณานิคมกึ่งอารักขา ทางตอนกลาง เรียกว่า อาณานาม (Annam) ที่ราชสำนักไว้ให้อยู่ในอารักขา (protectorate)⁴⁹

ต่อมาหลังจากที่ฝรั่งเศสตกลงแบ่งดินแดนในลาวและกัมพูชาจากราชสำนักไทยแล้ว ในปี ค.ศ. 1887 ฝรั่งเศสก็รวมลาวและกัมพูชาเข้ากับ 3 เขตของเวียดนาม ก่อตั้ง “อินโดจีนของฝรั่งเศส (French Indochina)” ปกครองแบบอาณานิคม ให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตโคชินจีน หรือดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ได้สัญชาติเป็นคนภายใต้อาณัติของฝรั่งเศส (French subjects) ส่วนในเขตอื่นๆ เป็นเพียงคนในอารักขาของฝรั่งเศส (French proteges) และฝรั่งเศสพยายามหาผลประโยชน์มากมายจากอาณานิคมแห่งนี้ ซึ่งปกครองโดยมีข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส (Governor General) ประจำอยู่ที่กรุงसानอย ขึ้นตรงต่อกระทรวงอาณานิคม (Ministry of Colonies) ของฝรั่งเศสที่กรุงปารีส⁵⁰

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 รัฐบาลอาณานิคมก่อตั้งสถาบันค้นคว้าขึ้นหลายแห่ง เช่น วิทยาลัยตะวันออกไกล (Ecole de L'extreme Orient) สถาบันปาสเตอร์ สถาบันบริการอุตุนิยมวิทยา ศูนย์ธรณีวิทยา และภูมิศาสตร์ วิทยาลัยป่าไม้และอื่นๆ เพื่อการศึกษาแนวทางการแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ⁵¹ ด้านการเกษตรรัฐบาลอาณานิคมให้ชาวฝรั่งเศสและบริษัทต่างๆ จับจองพื้นที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง มีการก่อสร้างฝายทดน้ำ จัดสรรที่ดินเพาะปลูกให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ชาวฝรั่งเศสจำนวนมาก

ผลลัพธ์ก็คือ ระหว่าง ค.ศ. 1897 ถึง 1913 บริษัทฝรั่งเศสถือครองที่ดินทั่วเวียดนามจำนวนกว่า 470,000 เฮกตาร์ หรือราว 2.94 ล้านไร่⁵² และจำนวนกว่า 306,000 เฮกตาร์ หรือราว 1.91 ล้านไร่ อยู่ในพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ยังไม่รวมพื้นที่ป่าไม้ที่เป็นของบริษัทฝรั่งเศสอีกกว่า 900,000 เฮกตาร์ หรือราว 5.63 ล้านไร่⁵³ พื้นที่เพาะปลูกเกือบทั้งหมดที่บริษัทฝรั่งเศสยึดครอง มักใช้ในการปลูกข้าวเพื่อการส่งออก เช่น ในปี ค.ศ. 1900 มีปริมาณการส่งออกข้าวจำนวน 8 แสนตัน และในปี ค.ศ.1920 จำนวน 1.2 ล้านตัน⁵⁴ ฝรั่งเศสพยายามเพิ่มผลผลิตการปลูกข้าวโดยชุดคลองเพิ่มเติมขึ้นอีกหลายสายในพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง และสร้างเส้นทางคมนาคมภาคเพื่อความสะดวกในการขนส่งสินค้า เช่น การสร้างทางรถไฟรางเดี่ยวแบบแคบๆ ในปี ค.ศ. 1902 เส้นทางจากฮานอยถึงหลั่งเซิน ในปี ค.ศ. 1905 จากฮานอยถึงวินห์ ในปี ค.ศ. 1906 จากเว้ถึงดำนัง ในปี ค.ศ. 1919 จากไซ่ง่อนถึงญวนตาง และจากฮานอยถึงญวนานฟู⁵⁵ เป็นต้น

ในปี ค.ศ. 1930 บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงมีจำนวนผู้ครอบครองที่ดินขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ มีการเกณฑ์แรงงานประชาชนมาใช้ในการขุดคลองต่างๆ และใช้งานสาธารณะอื่นๆ เพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลอาณานิคม มีการเก็บภาษีในอัตราที่สูง มีการกดขี่ข่มเหงเอาเปรียบต่างๆ นานา สินค้าที่นำเข้ามาจากฝรั่งเศสมีราคาแพง แต่ฝรั่งเศสรับซื้อสินค้าจากชาวเวียดนามในราคาถูก เจ้าของที่ดินซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสและขุนนางข้าราชการชาวเวียดนามมีจำนวนเพียงร้อยละ 2.5 ของประชากรทั้งหมด ประชาชนต้องเช่าที่ดินทำกิน โดยจ่ายค่าเช่าเป็นจำนวนผลผลิตที่ผลิตได้ร้อยละ 50 หรืออาจจ่ายเป็นเงินสดได้ นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้ง “สมาคมผู้ปลูกข้าว”⁵⁶ โดยความร่วมมือของเจ้าที่ดินชาวเวียดนามและอาณานิคมฝรั่งเศส เพื่อเก็บผลประโยชน์จากการปลูกข้าวทั้งหมดในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

ดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง กับสงครามและเอกราชของเวียดนาม

นับแต่การปกครองเวียดนามโดยฝรั่งเศสเป็นต้นมา จนถึงช่วงต้น

คริสต์ศตวรรษที่ 20 เกิดสงครามและการต่อต้านอย่างกว้างขวางระหว่าง ขบวนการประชาชนชาวเวียดนามกับรัฐบาลอาณานิคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขบวนการชาวนาและกรรมกร เป็นส่วนสำคัญต่อการได้รับเอกราชของ เวียดนามในเวลาต่อมา ตลอดระยะเวลาของการต่อสู้เพื่อเอกราช รัฐบาล อาณานิคมใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง ในระหว่างปี ค.ศ.1929 ถึง 1932 ข้อมูลจากรัฐบาลอาณานิคมกล่าวว่า มีชาวเวียดนามถูกฆ่าตาย 689 คน ถูกกักตัวไว้ 2,963 คน ถูกตัดสินประหารชีวิต 83 คน ถูกตัดสินให้จำคุก เป็นเวลา 3,684 ปี จำนวน 543 คน ถูกเนรเทศ 780 คน ถูกตัดสินจำคุก ตลอดชีวิต 1,023 คน ถูกตัดสินให้ทำงานหนัก 604 คน และถูกนำตัวไป จำคุกที่เกาะบูโลคอนดอร์และที่ก्यानากา จำนวนกว่า 10,000 คน⁵⁷ แต่การ ต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวเวียดนามก็ยังดำเนินต่อไป

จนกระทั่งในวันที่ 2 กันยายน ค.ศ.1945 ณ จัตุรัสป่าตินห์ ในเมือง ฮานอย ประธานาธิบดีโฮจิมินห์ได้ประกาศเอกราชต่อหน้าประชาชนชาว เวียดนามว่า “ฝรั่งเศสได้หนีไปแล้ว ญี่ปุ่นก็ยอมจำนน จักรพรรดิบ่าวได้ก็ สละราชบัลลังก์แล้ว ประชาชนของเราได้ตัดพันธะซึ่งผูกมัดพวกเขา มา เกือบศตวรรษ และได้ช่วงชิงเอกราชให้แก่เวียดนาม ... เวียดนามมีสิทธิที่จะได้เสรีภาพและอิสรภาพ และได้เป็นประเทศอิสระและเสรีแล้วจริงๆ ชาวเวียดนามมุ่งจะใช้กำลังกายและกำลังปัญญาทั้งหมด และสละชีพและ ทรัพย์สินเพื่อรักษาอิสรภาพและเสรีภาพไว้”⁵⁸

อย่างไรก็ตาม ดินแดนทางใต้โดยเฉพาะสามเหลี่ยมลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเรียกว่า นามโบะ ซึ่งมีเมืองไซ่ง่อนเป็นศูนย์กลาง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1945 เป็นต้นมา ฝรั่งเศสพยายามรุกรานเวียดนามเพื่อให้ตนได้กลับเข้ามามี อำนาจอีกครั้ง โดยช่วงแรกได้รับความสนับสนุนจากกองทัพอังกฤษ ต่อ ด้วยสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งเวียดนามได้ชัยชนะที่ยุทธภูมิเดียนเบียนฟูใน ปี ค.ศ. 1954 จากนั้นมีการลงนามในสนธิสัญญาที่กรุงเจนีวาเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ. 1954 ซึ่งกำหนดให้แบ่งเวียดนามออกเป็นสองส่วนโดย ใช้เส้นแบ่งเขตแดนที่ละติจูด 17 องศาเหนือ เวียดนามจึงถูกแบ่งเป็น 2 ประเทศ คือ เวียดนามเหนือและเวียดนามใต้

ต่อมาฝรั่งเศสพิจารณาถอนตัวออกจากสงคราม หลีกทางให้

สหรัฐอเมริกาเข้ามาบีบบบาทแทน เพราะสหรัฐอเมริกาไม่ยอมลงนามในสนธิสัญญาที่เจนีวาฉบับดังกล่าว เดือนกันยายน ค.ศ. 1954 มีการก่อตั้งพันธมิตรทางการทหารในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ซีอาโต้ (SEATO - Southeast Asian Treaty Organization) มีประเทศพันธมิตรได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ และไทย ร่วมกันทำสงครามในอินโดจีน ซึ่งมีเวียดนามเหนือ กัมพูชา และลาวเป็นคู่ต่อสู้ โดยอ้างว่าเป็นการทำสงครามต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ มีฐานทัพที่มั่นตั้งอยู่ทั่วทั้งเวียดนามใต้บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ประเทศไทย และฟิลิปปินส์

ในปี ค.ศ. 1955 งดินห์เหี้ยม (Ngo Dinh Diem) จึงได้เป็นประธานาธิบดีของเวียดนามใต้ โดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาทำสงครามด้วยอาวุธที่ทันสมัยต่างๆ มากมาย ระเบิดจำนวนกว่า 7.5 ล้านตัน ถูกใช้ในสงครามครั้งนี้ ซึ่งเป็นปริมาณมากกว่าระเบิดที่ฝ่ายสัมพันธมิตรใช้ไปในสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงสามเท่าครึ่ง ทหารของสหรัฐอเมริกาเสียชีวิตในสงครามจำนวน 56,550 คน บาดเจ็บ 303,622 คน สูญหาย 2,949 คน มีทหารต่างชาติอื่นที่มาช่วยรบเสียชีวิต 5,225 คน จำนวนชาวเวียดนามเสียชีวิต 3 ล้านคน บาดเจ็บ 4.4 ล้านคน ได้รับผลกระทบจากสารเคมีอีกกว่า 2 ล้านคน มีเด็กอีกราว 50,000 คนเกิดมาพร้อมกับความพิการ มีชาวเขมรเสียชีวิตประมาณ 800,000 คน พื้นที่การเกษตรในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงได้รับผลกระทบจากระเบิด B-52 ระเบิดเพลิง และสารเคมี ฯลฯ นับเป็นสงครามที่สร้างความหายนะมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ⁵⁹ ซึ่งในที่สุดเวียดนามเหนือก็สามารถเอาชนะกองทัพสหรัฐอเมริกาได้เมื่อวันที่ 30 เมษายน ค.ศ.1975 เข้ายึดเวียดนามใต้และรวมประเทศได้สำเร็จ ประกาศเอกราช และจัดตั้งการปกครองแบบสาธารณรัฐสังคมนิยม

ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน

ปัจจุบันประเทศเวียดนาม หรือ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (SRV-Socialist Republic of Vietnam) เมืองหลวงคือ ฮานอย (Ha Noi) แบ่ง

การปกครองออกเป็น 59 จังหวัด กับอีก 5 มหานคร กำหนดให้วันชาติคือ วันที่ 2 กันยายน (ปี ค.ศ.1945) มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ มาจากการเลือกตั้ง คนปัจจุบันมีชื่อว่า ฯพณฯ เทรินดึ๊กเลื่อง (Tran Duc Luong) ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่ 24 กันยายน ค.ศ.1997/พ.ศ. 2540 และมีนายกรัฐมนตรีซึ่งถูกแต่งตั้งโดยประธานาธิบดีทำหน้าที่บริหารประเทศ คนปัจจุบันมีชื่อว่า ฯพณฯ ฟานวันคาย (Phan Van Khai) ดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่ 25 กันยายน ค.ศ.1997/พ.ศ. 2540 ตำแหน่งทั้งสองมีวาระคราวละ 5 ปี ประเทศเวียดนามมีพรรคการเมืองพรรคเดียวคือ พรรคสังคมนิยมแห่งชาติเวียดนาม (CPV-Communist Party of Vietnam) มีผู้บริหารสูงสุดคือ ตำแหน่งเลขาธิการพรรค คนปัจจุบันมีชื่อว่า ฯพณฯ หน่งดึ๊กมาญ (Nong Duc Manh)

สำหรับดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในปัจจุบัน ยังคงเป็นเขตที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและการค้าของประเทศเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นที่การผลิตที่สำคัญของประเทศ มีที่ดินขนาดมหาศาลในการเพาะปลูกข้าว เพื่อเลี้ยงประชากรภายในประเทศและเพื่อการส่งออก เป็นแหล่งทำประมงขนาดใหญ่ การทำนาเกลือ และการทำฟาร์มเลี้ยงปลา ความอุดมสมบูรณ์เหล่านี้ก็ยังคงอยู่ ถึงแม้จะได้รับความบอบช้ำมามากมายจากสงครามสหรัฐอเมริกาก็ตาม

ข้าว ปลา อาหาร และทรัพยากร ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก หากจะอธิบายให้เห็นภาพง่ายๆ ก็คือ ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความอุดมสมบูรณ์มากเท่าใด ดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงก็ยิ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเป็นเท่าตัว แหล่งข้อมูลกล่าวว่าปริมาณอาหารที่ผลิตได้ทั้งประเทศเวียดนามร้อยละ 40 มาจากพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง⁶⁰ ข้อมูลล่าสุดในปี ค.ศ.2005 กล่าวว่า พื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงมีปริมาณการผลิตผลไม้ได้ 3 ล้านตัน ผลิตอาหารทะเลได้ 1.44 ล้านตัน และมีผลผลิตข้าวกว่า 17.5 ล้านตัน⁶¹

ข้าว เป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้หลักของเวียดนาม ผู้ชายชาวเวียดนามมีภาษีตกกล่าวถึงความสำคัญของข้าวว่า “ข้าวเปรียบเหมือนภรรยา ส่วนเผื่อเปรียบเหมือนมิตรสหาย” เนื่องจากข้าวเป็นสิ่งจำเป็นซึ่งขาดไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันชาวเวียดนามจะรับประทานเผื่อหรือก๋วยเตี๋ยวซึ่งทำมาจากข้าวเช่นกัน

เฉพาะในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ปริมาณผลผลิตข้าวในแต่ละปีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่ในสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการปลูกข้าวในแคว้นโคชินจีนหรือนาข้าวบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ในปี ค.ศ.1920 มีผลผลิตข้าวประมาณ 1.2 ล้านตันต่อเฮกตาร์หรือราว 192 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งเป็นผลผลิตที่ต่ำที่สุดในโลก⁶² เนื่องจากเป็นการทำนาข้าวแบบโบราณยังไม่มีเทคนิคสมัยใหม่เข้ามาเสริม ผลผลิตข้าวที่ได้ส่วนใหญ่ถูกฝรั่งเศสส่งไปขายยังต่างประเทศ ทำให้เวียดนามภายใต้ระบอบอาณานิคมขณะนั้นอยู่ในสภาวะอดอยาก และในที่สุดฝรั่งเศสก็ขาดทุนในกิจการค้าข้าว

ในอดีต ข้อมูลปี ค.ศ. 1991 กล่าวว่า ผลผลิตข้าวเฉลี่ยทั้งประเทศเวียดนามมีปริมาณ 3.1 ล้านตันต่อเฮกตาร์ หรือราว 496 กิโลกรัมต่อไร่ ในปี ค.ศ. 1994 เฉพาะบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงผลิตข้าวได้เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 4.8 ล้านตันต่อเฮกตาร์⁶³ หรือราว 768 กิโลกรัมต่อไร่ (ข้อมูลของประเทศไทยมีผลผลิตข้าวในปี ค.ศ.1998 อยู่ที่ 387 กิโลกรัมต่อไร่⁶⁴) การปลูกข้าวในอดีตของเวียดนามยังคงเป็นการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม มีการใช้ปุ๋ยในปริมาณน้อย ในปี ค.ศ.1995 มีการใช้ปุ๋ยประมาณ 60 กิโลกรัมต่อเฮกตาร์ หรือราว 9.6 กิโลกรัมต่อไร่⁶⁵ และเกษตรกรยังขาดความสนใจหรือขาดความรู้ในปรับปรุงและรักษาคุณภาพของดิน นอกจากนี้พื้นที่นาข้าวยังได้รับผลกระทบจากสารเคมีที่ตกค้างจากสมัยสงคราม

ในปัจจุบัน มีการพัฒนาเทคนิคการปลูกข้าวในพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งสถาบันการศึกษาทางด้านเกษตร เช่น มหาวิทยาลัยอานยาง (An Giang University) ซึ่งมีศูนย์วิจัยและพัฒนาการปลูกข้าว โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบันการวิจัยข้าวนานาชาติ (IRRI-International Rice Research Institute)

ด้านออกเรื่องไปหน่อย สถาบันการวิจัยข้าวนานาชาติ มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นหน่วยงานหลักในการศึกษาวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวของโลก ผู้เขียนมีโอกาสไปเยือนสำนักงานใหญ่ที่เมืองลอสบันยอส (Los Banos) เมื่อปี พ.ศ. 2547 ที่นำมาเล่าเพราะห้องโถงรับรองแขกของสำนักงานใหญ่สถาบันการวิจัยข้าวนานาชาติ มีรูปภาพขนาดใหญ่ของบุคคลสำคัญสองท่าน คือ รูปของประธานาธิบดีประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งจะเปลี่ยนไปตามวาระการดำรงตำแหน่ง ปัจจุบันคือ ฯพณฯ กลอเรีย มาคาปากัล อาโรโย (Gloria Macapagal Arroyo) และอีกรูปหนึ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนเลย คือ พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ของไทย

สำหรับข้อมูลล่าสุด ในปี ค.ศ. 2005 ประเทศเวียดนามมีปริมาณการส่งออกข้าว 5.2 ล้านตัน ร้อยละ 60 มาจากพื้นที่นาในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง⁶⁶ ส่วนประเทศไทยมีปริมาณการส่งออกข้าว 6.957 ล้านตัน⁶⁷ เป็นประเทศที่ส่งออกข้าวมากที่สุดสองอันดับแรกของโลก

นอกจากการปลูกข้าวแล้วยังมีการเลี้ยงปลาสรวยและการทำฟาร์มเลี้ยงกุ้ง ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเลี้ยงสัตว์น้ำที่มีชื่อเสียงในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง เนื่องจากดินและน้ำบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงมีสภาพความเป็นกรดเป็นด่างของดินและน้ำที่เหมาะสม โดยเฉพาะในจังหวัดอานยาง ชีอกตริง และจังหวัดกำเมา สำหรับผู้เขียนเองได้ไปเยี่ยมชมการเลี้ยงปลาสรวยในจังหวัดอานยาง วิธีการเลี้ยงปลาสรวยของเกษตรกรเวียดนามจะทำกระชังไว้ได้ถุนบ้านของตน ซึ่งบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านแพ ลอยอยู่ในแม่น้ำโขง หากเป็นเกษตรกรรายย่อยจะเลี้ยงปลาสรวยจำนวนไม่มาก ส่วนเกษตรกรรายใหญ่มักจะสร้างกระชังขนาดใหญ่เพื่อเลี้ยงปลาสรวยโดยเฉพาะ การให้อาหารจะใช้ถั่วเหลืองบดผสมกับรำข้าวให้อาหารเวลาเช้าเวลาเดียว ใช้เวลาเลี้ยง 4 ถึง 6 เดือน จะได้ปลาสรวยน้ำหนักประมาณตัวละครึ่งกิโลกรัมถึงหนึ่งกิโลกรัม เนื้อปลาสรวยนำไปประกอบอาหารและแช่แข็งเพื่อการส่งออก หนึ่งปลาสรวยสามารถนำไปทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมได้ อุตสาหกรรมการเลี้ยงปลาสรวยทำรายได้มากถึงปีละกว่า 100 ล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ หรือราว 4 พันล้านบาท มี

จำนวนเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาชเวตประมาณ 4 แสนคน

นอกจากนี้ยังมีการทำสวนผลไม้ในพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง ซึ่งทำรายได้ดีให้แก่เกษตรกรเช่นกัน ผลไม้ส่วนใหญ่ที่คนไทยรู้จัก เช่น มังคุด (Mang Cut - มังคุด) เงาะ (Chom Chom - โฉม โฉม) ละมุด (Sa Po Che - ซา โป เจ) น้อยหน่า (Na - หน่า) ลำไย (Nhan - ญาน) มะเฟือง (Khe - เค้) มะละกอ (Du Du - ดูดู) ฝรั่ง (Oi - เอย) ชมพู่ (Roi - เรย หรือ Man - มั่น) ขนุน (Mit - มัด) กัลย (Chuoi - จิว) เป็นต้น

ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่พบในดินแดนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง เช่น พบสัตว์สายพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจำนวนกว่า 23 ชนิด นกจำนวน 386 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 35 ชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ 6 ชนิด มีปลาจำนวน 260 ชนิด นอกจากนี้ยังมีข้อมูลบันทึกว่าพบปลาโลมาถึง 6 สายพันธุ์ เช่น พบปลาโลมาพันธุ์ *Stenella malayana* และ *Tursiops aduncus* ที่บริเวณปากแม่น้ำโขง ทรัพยากรพืชที่พบ ได้แก่ พืชพันธุ์ในเขตร้อนชื้น จำพวกไม้เบญจพรรณ แต่ไม่มีไม้ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ มีพืชในป่าชายเลนจำพวกโกงกาง ส่วนพื้นที่ป่าไม้ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง เหลืออยู่น้อยมาก เนื่องจากการเข้าครอบครองและปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่การเกษตร

ทรัพยากรประเภทแร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งปิโตรเลียมและก๊าซธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลมาจากการทับถมของตะกอนที่แม่น้ำโขงพัดพามาตามลำน้ำปี แหล่งปิโตรเลียมและก๊าซธรรมชาติที่สำคัญอยู่บริเวณหมู่เกาะเต็องซา หรือสแปดตี้ ซึ่งกำลังมีข้อพิพาทเรื่องเขตแดนระหว่างประเทศต่างๆ อยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้มีภูเขาหินแกรนิตในจังหวัดอายาง และเกียนยาง แต่ปริมาณน้อย ยังไม่สามารถทำเหมืองได้

โดยสรุป ชาว ปลา อาหาร และทรัพยากรในสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง มีความอุดมสมบูรณ์มากมายเพียงพอต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในดินแดนนี้ ความอุดมสมบูรณ์ส่วนใหญ่มีที่มาจากแม่น้ำโขง โดยเฉพาะพื้นที่การเกษตรซึ่งมีความเหมาะสม เนื่องจากเป็นดินร่วนตะกอนน้ำพา เช่นเดียวกับที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเจ้าพระยาในประเทศไทย ปริมาณน้ำในแม่น้ำโขงมีมากเพียงพอต่อการใช้อุปโภคบริโภคและการเพาะปลูก ดังนั้น

คงไม่มีข้อโต้แย้งใดๆ ที่จะปฏิเสธว่า แม่น้ำโขงคือแม่น้ำแห่งชีวิต

ท้ายเรื่อง

ระเบิดทุกๆ 8 ใน 10 ลูก ที่ถูกทิ้งลงในดินแดนลาว กัมพูชา และ เวียดนาม มาจากฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย ที่กล่าวเช่นนี้ไม่ได้ มีเจตนาจะรื้อฟื้นอดีตของความเกลียดชัง แต่พยายามนำเสนอข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตีพอเหมาะสมควร ชาวเวียดนามในปัจจุบันมักพูดต่อหน้าชาวไทยว่า พวกเขาไม่เคยติดอยู่กับเรื่องราวในอดีต ขอเพียงมีมิตรให้แก่กัน ชาวเวียดนามก็ยินดีต้อนรับ ข้อนี้ผู้เขียนไม่ค่อยแน่ใจ ไม่ใช่เพราะผู้เขียนมี จิตคิดระแวงสงสัยในคนเวียดนาม แต่เพราะอดทนระอาใจในความล้มเหลวหลังคลั่งชาติของตน ที่มักจะถูกเหยียดหยามประเทศเพื่อนบ้านอยู่เป็นนิจ สิ่งหนึ่งที่ชาวเวียดนามชื่นชอบเกี่ยวกับประเทศไทยคือ นักฟุตบอลชาวไทยชื่อ เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง ผู้เขียนก็ไม่ทราบอีกเช่นกันว่าหมายความว่าอย่างไร

ในปี ค.ศ. 2005 เป็นวาระครบรอบ 60 ปี การต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวเวียดนาม และ 30 ปี การรวมชาติเวียดนาม มีการจัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ทั่วประเทศ ผู้เขียนขออวยพรให้ชาวเวียดนามมีความสุขและประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งาม และขอถือโอกาสปรารถนา ขอให้ความเข้าใจเพื่อนบ้านของเราชาวไทยเจริญเพิ่มพูนมากขึ้น ไม่เพียงกับประเทศเวียดนามเท่านั้น แต่รวมทั้งผู้คนทุกชาติทุกภาษา ทั้งผู้ที่มีประเทศและไม่มีประเทศ ขอให้มีความสุขสงบสุข มีสันติภาพเกิดขึ้นในเร็ววัน

ในท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษาว่าด้วยเรื่องราวของแม่น้ำโขง จะเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ช่วยนำพาเราไปสู่เป้าหมายของความเข้าใจเพื่อนบ้าน ที่สำคัญที่สุดคือการเข้าใจตัวของเราเองว่า คนไทยและชาติไทยไม่ได้มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกวันนี้มาได้เพราะความสามารถของตัวเราเองเพียงอย่างเดียว แต่เราทั้งหมดในอุษาคเนย์ได้เคยอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน ร่วมใช้และแบ่งปันวัฒนธรรมชุดเดียวกัน ร่วมอาศัยใช้ผืนดินเดียวกัน ดื่มน้ำอาบกินแม่น้ำสายเดียวกันมาเป็นเวลานานนับร้อยนับพันปี ถึงแม้อดีตเป็นสิ่งที่เรากลับไปแก้ไขไม่ได้ แต่ปัจจุบันจะ

กลายเป็นอนาคตที่ดั่งามขึ้นอยู่กับเราชาวไทยจะช่วยกันสร้างทัศนคติและ
องค์ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อหาทางออกที่ดีที่เหมาะสมให้กับ
สังคมในที่สุด

เชิงอรรถ

1 ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่ได้ให้การสนับสนุนการเดินทาง ขอระลึกถึงพร้อมทั้งขอบคุณมูลนิธิของมิสเตอร์ฟรีแมน (Freeman Foundation) ที่สนับสนุนเงินทุนแก่กลุ่มอาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยฮาวาย (University of Hawaii) ซึ่งผู้เขียนได้ร่วมเดินทางไปในครั้งนี้

2 ชาวเวียดนามเรียกบริเวณนี้ว่า เตียนเหิงยั้น (Tay Nguyen) ประกอบด้วยแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขงสองสายได้แก่ แม่น้ำแซซาน (Se San) และแม่น้ำแซรปก (Sre Pok) ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดคอนตูม (Kon Tum), ยาลาย (Gia Lai), ดักลัก (Dac Lac) และเลิมด่ง (Lam Dong) โปรดดูเพิ่มเติมใน Fiona Miller, Ng uyen Viet Thinh and Do Thi Minh Duc. **Resource Management in the Vietnamese Mekong Basin**, (Working Paper No.74, Asia Research Centre of Murdoch University, April 1999). และ Tran Hoang Kim. **Economic Potential of the Central Highlands**, (Ha Noi: Statistical Publishing House, 1996).

3 อูซาคเนย์ เป็นคำประสมระหว่างคำว่า อูซา แปลว่า ตะวันออก ใช้ในความหมายเมื่อกล่าวถึง เอเชีย และคำว่า อาคเนย์ แปลว่า ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นคำว่า อูซาคเนย์ จึงใช้แทนคำว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และใช้คำว่า อูซาทวีป หมายถึง ทวีปเอเชีย ซึ่งคำว่า อูซาคเนย์ และ อูซาทวีป เป็นคำที่นักวิชาการชาวอังกฤษสัญชาติไทยชื่อ ไมเคิล ไรท (Michael Right) หรือ เมฆ มณีวาจา อธิบายให้ความหมายและนำมาใช้เป็นคนแรกๆ

4 ชื่อเมืองเป็นภาษาไทย โดย เหงียนจิ้งง โปรตดูรายละเอียดเพิ่มเติมในแผนที่ปรับปรุงจาก Bando Hanh Chinh Viet Nam-Lao-Campuchia (แผนที่การปกครองเวียดนาม-ลาว-กัมพูชา), โรงพิมพ์แผนที่ศาลากลางกระทรวงกลาโหม Xi nghiep Ban do Da Lat Bo Quoc phong, 1997). ใน เขียน อีระวิทย์. **เวียดนาม สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ**, (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 19.

5 ข้อมูลเพิ่มเติม จาก Vietnam Administrative Unit, General Statistical Office of Vietnam.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

7 ประเทศไทยมีจำนวนประชากรประมาณ 65,444,371 คน (ข้อมูลเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548) โดยแหล่งข้อมูลหมายเหตุว่า “การประมาณจำนวนประชากรของประเทศนี้ (หมายถึงประเทศไทย) ค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากอัตราการเสียชีวิตมีจำนวนมากจากโรคเอดส์” จาก Central Intelligence Agency (CIA). **The World Fact Book**, (last updated November 1, 2005). ในขณะที่สำนักงานสถิติแห่งชาติรายงานใน **สรุปผลเบื้องต้นการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากร**

พ.ศ. 2548-2549 ระบุว่า จำนวนประชากรของประเทศไทยมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 64.76 ล้านคน

8 เขียน ธีระวิทย์. เรื่องเดิม, หน้า 12.

9 Fiona Miller, Ng uyen Viet Thinh and Do Thi Minh Duc. *Ibid.*, pp. 20-21.

10 Vietnam Museum of Ethnology. **Mekong Lifeways : The Story of Six Communities**, (Ha Noi: Vietnam Museum of Ethnology, 2005), p. 3. (แปลเป็นภาษาไทยโดยผู้เขียน)

11 ข้อความนี้เรียบเรียงจากความทรงจำของผู้เขียนเอง อาจจะไม่ตรงกับคำบรรยายที่ ดร.ชาญวิทย์ กล่าวเอาไว้เสียทีเดียว

12 ชื่อแม่น้ำในเมืองด่งนาย (Dong Nai) อยู่ติดกับเมืองไซ่ง่อน (Saigon) ทางตอนเหนือ

13 เหงียนคักเวียน. **เวียดนาม : ประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2545), หน้า 5-6.

14 เหงียนคักเวียน กล่าวไว้ว่า ในยุคโลหะนี้นักโบราณคดีขุดค้นพบเพิ่มเติมอีกหลายแห่งในบริเวณภาคใต้ของเวียดนาม ตั้งแต่ ปี ค.ศ.1975 ในบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขง แต่ผู้เขียนขอใช้ข้อมูลของลักษณะวัฒนธรรมในยุคโลหะที่ขุดค้นพบก่อนหน้าตั้งแต่ ปี ค.ศ.1924 ที่มณฑลถันหั่ว บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง แม่น้ำม้า และแม่น้ำก่า ซึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมดงซอน หรือ ด่งเซิน (Dong Son) และต่อมาในปี ค.ศ.1958 เช่นที่ฟุงเหงียน (Phung Nguyen, จังหวัดวินห์ฟุก Vinh Phuc) และในปี ค.ศ.1959 มีการขุดค้นในบริเวณต่างๆ คือ เกี้ยวเอียง (Thieu Duong) ในจังหวัดแท้นห์หว่า โก๊ลวา (Co Loa) ใกล้ฮานอน, เหวียดตริ (Viet Tri) หลายแห่งในจังหวัดฟู่เถาะ (Phu Tho) ด่าวถินห์ (Dao Thinh) ในจังหวัดเถียนบิ๊าย เซินเตี้ย (Son Tay) ห่าดง (Ha Dong) ห่าดินห์ หว่าบิ๊นห์ และบั๊กยาง (Bac Giang) จาก เหงียนคักเวียน. **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 9.

15 ดี.จี.อี. ฮอลล์. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526), หน้า 8.

16 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 15.

17 เหงียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 123.

18 สำระสำคัญของเอกสารฝ่ายจีนมีอยู่ในบทความมูลฐานของ P.PELLIOT. "Le Fou-nan," *Bulletin de l'Ecole Francaise d'Extreme-Orient*, III, p. 248. อ้างจาก ยอร์ช เซเดส. **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน**, (กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2546), หน้า 293.

19 เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชนน). **แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ**, (กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2545), หน้า 62.

20 ยอร์ช เซเดส. **เรื่องเดิม**, หน้า 71.

- 21 ดี.จี.อี. ฮอลล์. **เรื่องเดิม**, หน้า 32.
- 22 เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). **เรื่องเดิม**, หน้า 64.
- 23 ยอร์ช เซเดส. **เรื่องเดิม**, หน้า 73-74.
- 24 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 75.
- 25 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 75-76.
- 26 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 74.
- 27 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 27-28.
- 28 เดวิด แชนด์เลอร์. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2546), หน้า 96.
- 29 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณารักษ์). **อยุธยา : Discovering Ayutthaya**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547), หน้า 18.
- 30 พระราเมศวรทรงคุมกองทัพ 5 พันคนไปตีเมืองพระนคร เมื่อปี ค.ศ. 1388/พ.ศ. 1912 แต่ไม่สามารถเอาชนะได้ และมีที่ท่าว่าจะแพ้สงคราม พระองค์เสียนายทัพคนสำคัญไปไม่น้อย ดังนั้น ขุนหลวงพระจั่ว เจ้าเมืองสุพรรณบุรี ผู้เป็นลุง จึงยกกองทัพมาช่วยจนสามารถยึดเมืองพระนคร และกวาดต้อนทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งชาวเขมรกลับอยุธยาจำนวนมาก ต่อมาพระราเมศวรขึ้นครองราชย์ได้ไม่นานก็ต้องถวายราชสมบัติให้ขุนหลวงพระจั่ว จาก **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 180.
- 31 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 182-183.
- 32 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 127.
- 33 เขียน ชีระวิทย์. **เรื่องเดิม**, หน้า 24.
- 34 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 102.
- 35 ตรงกับ ค.ศ. 1982/พ.ศ. 2325
- 36 หมายถึง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1
- 37 หมายถึง พระเจ้าตากสินมหาราช
- 38 ต่อมาคือ สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี เจ้ากรุงกัมพูชา เป็นพระราชบิดาของนักร้องจันทและนักร้องด้วง
- 39 กรมศิลปากร. **รวมเรื่องเกี่ยวกับญวนและเขมร ในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3)**, (กรุงเทพฯ: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบปีกศพ นายโสมสิต เวชชาชีวะ, 2507), หน้า 11-12.
- 40 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 23.
- 41 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 107.
- 42 กรมศิลปากร. **เรื่องเดิม**, หน้า 24-25.
- 43 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 113.
- 44 ตรงกับ ค.ศ. 1802/พ.ศ. 2345

- 45 กรมศิลปากร. **เรื่องเดิม**, หน้า 46-47.
- 46 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 115.
- 47 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 157.
- 48 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 152.
- 49 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 162.
- 50 เขียน ธีระวิทย์. **เรื่องเดิม**, หน้า 28.
- 51 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 173.
- 52 คำนวณจาก 1 เฮกตาร์ เท่ากับ 10,000 ตารางเมตร และ 1 ไร่ เท่ากับ 1,600 ตารางเมตร ดังนั้น 1 เฮกตาร์ เท่ากับ 6.25 ไร่
- 53 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 177.
- 54 **เรื่องเดียวกัน**, หน้าเดียวกัน.
- 55 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 178.
- 56 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 196.
- 57 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 225.
- 58 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 259.
- 59 เขียน ธีระวิทย์. **เรื่องเดิม**, หน้า 46.
- 60 **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 11.
- 61 Official Publication of the Ministry of Trade. "The Mekong Delta: Expanding the Ricebowl," **Vietnam Economic News**, Thursday 10 November 2005.
- 62 เหยียนคักเวียน. **เรื่องเดิม**, หน้า 177.
- 63 เขียน ธีระวิทย์. **เรื่องเดิม**, หน้า 108.
- 64 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- 65 เขียน ธีระวิทย์. **เรื่องเดิม**, หน้า 108.
- 66 Official Publication of the Ministry of Trade. **Ibid.**
- 67 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **รวมเรื่องเกี่ยวกับญวนและเขมร ในสมัยรัตนโกสินทร์** (รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3). กรุงเทพฯ : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายโฆสิต เวชชาชีวะ, 2507.
- เขียน วีระวิทย์. **เวียดนาม สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). **อยุธยา: Discovering Ayutthaya**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547.
- ดี.จี.อี.ฮอลล์. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2526.
- เดวิด แชนด์เลอร์. **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2546.
- ยอร์ช เซเดส. **ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน**. กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2546.
- เหิงยงคักเกียน. **เวียดนาม : ประวัติศาสตร์ฉบับพิสดาร**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2545.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). **แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ**. กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2545.
- Fiona Miller, Ng uyen Viet Thinh and Do Thi Minh Duc. **Resource Management in the Vietnamese Mekong Basin**. Working Paper No. 74 Asia Research Centre of Murdoch University, April 1999.
- Huynh Lua (editor). **The History of Exploitation of the Cochinchine** (Nam Bo). HCMC: Publisher of HCMC, 1987.
- Nguyen Cong Binh, Le Xuan Diem and Mac Duong. **The Culture and Population of the Mekong Delta**, Publisher of Social Sciences, 1990.
- Nguyen Ngoc Tran (editor). **Mekong Delta-Natural Resources, Environment and Development**. State Comprehensive Research and Survey Program (Code 60-B), 1990.
- Nguyen Sinh Cuc. **Agriculture of Vietnam 1945-1995**. Ha Noi : Statistical Publishing House, 1995.
- Nguyen Trong Dieu. **Geography of Vietnam**. Ha Noi : The Gioi Publishers, 1995.
- Nguyen Viet Pho and Vu Van Tuan. **The Nature of the Mekong Delta**. Ha Noi :

Agriculture Publisher, 1995.

Puckridge, D.W, Bui Chi Buu and Nguyen Van Luat. **Agriculture and Agricultural Research in the Mekong Delta - The Role of the Cuulong Delta.** Can Tho : Rice Research Institute, 1995.

Sluiter, Liesbeth. **The Mekong River-Lives and Times of a River.** Bangkok : International Books, 1993.

Tran Hoang Kim. **Economic Potential of the Central Highlands.** Ha Noi : Statistical Publishing House, 1996.

Trinh Khac Tham. **Arguments for Migration and Redistribution of the Population in the Mekong Delta.** Ha Noi : Ph.D. Thesis, 1993.

Vietnam Museum of Ethnology. **Mekong Lifeways : The Story of Six Communities.** Ha Noi : Vietnam Museum of Ethnology, 2005.

ปัจฉิมกถา

กลุ่มน้ำโขง :

วิกฤต การพัฒนา และทางเลือก

เสน่ห์ จามริก*

เสน่ห์ : นมัสการพระคุณเจ้า เพื่อนๆ ผู้ร่วมสัมมนาทุกๆ คน

เราคงได้รับฟังการนำเสนอการอภิปราย 2 วันเต็มๆ อาจจะเหนื่อย
ล้า แล้วถึงวงแหวนทวนทวนกันบ้าง ผมเองก็อยู่ในสภาพแบบนี้

แต่อย่างไรก็ตาม ผมต้องยอมรับตรงๆ ว่าได้รับฟังด้วยความตื่นเต้น
ได้รับข้อมูลหลากหลาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้รับฟังจากนักวิชาการ
รุ่นเยาว์ที่สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพที่มีความอยากรู้อยากเห็น คิดค้น
แล้วก็มี ความกล้าที่จะตั้งโจทย์ใหม่ๆ

ผมมีความชื่นชม ทั้งๆ ที่ได้พูดมานานแล้วว่า มหาวิทยาลัยไทยได้
ตายแล้ว คำๆ นี้ยังความโกรธเคืองอย่างมากกับผู้มาบริหารมหาวิทยาลัย
อะไรก็ตาม

โดยสาระ ผมคิดว่า มันได้ตายไปแล้ว แต่ถึงกระนั้นมันก็ยังมีส่วน
ที่นักวิชาการรุ่นหนุ่มรุ่นสาวได้เติบโตขึ้น

*ศ. เสน่ห์ จามริก ประธานคณะกรรมการบริหาร มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม และผมจะต้องขอขอบคุณและขอแสดงความชื่นชมและคารวะในที่นี้ด้วย

ผมจะพูดในเรื่องของ ลุ่มน้ำโขง : วิกฤต การพัฒนา และทางออก ซึ่งผมคิดว่าน่าจะใช้คำว่าทางเลือกมากกว่า ทางออกนั้นเป็นการสื่อถึงความเห็นซึ่งเห็นว่าเป็นทางออกที่จะให้หลุดพ้นจากปัญหา

แต่ผมคิดและมองว่า มันน่าจะเป็นทางเลือก เพราะนอกจากจะหลุดพ้นแล้ว ก็น่าจะมีคำตอบและทางเลือก จากที่เรากำลังประสบอยู่ในขณะนี้

ผมพยายามตั้งโจทย์คำถามจากหัวข้อนี้ว่า วิกฤตการพัฒนา คือ วิกฤตอะไรกันแน่

เราได้รับฟังปัญหาต่างๆ เยอะแยะไปหมด โดยเฉพาะที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน ที่เราใช้คำว่า คนเล็กๆ น้อยๆ ในแวดวงต่างๆ แต่อีกมิติหนึ่งที่เรามักจะไม่ได้มองกัน มีการพูดเจียดไปเจียดมา

สิ่งที่น่าจะหยิบยกกันขึ้นมาพูดบ้างก็คือ ผลกระทบต่อความล่มสลายของทั้งชุมชนและฐานทรัพยากร

ซึ่งในภูมิภาคเราก็ทราบกันดีว่า ทรัพยากรเป็นฐานที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีผู้นำเสนอบางคนได้นำเสนอเป็นตัวเลขต่างๆ

เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดถึงวิกฤตก็น่าจะพูดถึงตรงนี้ด้วย

ผมคิดว่า ความล่มสลายของฐานทรัพยากรนั้น มันจะอยู่คู่กับการดำรงคงอยู่ของชุมชน ภูมิปัญญาต่างๆ พวกนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าจะพูดถึงวิกฤตแล้ว เราจะพูดถึง FTA อะไรต่างๆ และมักจะพูดในแง่ข้อได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงการต่อรองในการเจรจา

แต่เราไม่ได้มองไปตรงที่ว่า นอกจากความได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงของดุลการค้า ส่งออกอะไรต่างๆ พวกนี้แล้ว

ซึ่งผลกระทบที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ ทรัพยากร ที่เป็นมรดกที่เราได้รับอยู่ในขณะนี้ กำลังร่อยหรอและจะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง

และพยายามที่จะดูว่า วิกฤตนี้คืออะไรกันแน่ ทางเลือกคืออย่างไร หวังว่าที่ผมนำเสนอจะขอให้ถือเป็นความคิดเห็นของผมก็แล้วกัน อาจจะ

เป็นฝันเพื่อองก็ได้

แต่การที่เราจะมองทางเลือกในสภาพที่หนักหนาสาหัส ที่เราได้รับฟังมา ผมจะไม่พูดถึงทางเลือกในแง่ที่ว่า จะไปทางไหนทางนี้

แต่จะพูดถึงในทำนองที่เป็นเงื่อนไขที่จะเปิดให้เราเห็นความหลุดพ้นและทางเลือกที่พึงประสงค์

ซึ่งก็เป็นประเด็นที่อยากจะนำเสนอในที่นี้ และพวกเราคงจะมีความคิดเห็นกันหลากหลาย ให้ถือเสียว่าสิ่งที่ผมพูดเป็นแนวทางที่ผมมองจากประสบการณ์ที่ได้จากเรื่องนี้ มาจากในหลายๆ แห่งมุมมองกระทั่งบัดนี้ที่เราพูดกันมาในวาระต่างๆ ประกอบทั้งข้อมูลที่เรานำเสนอ เราได้แยกแยะประเด็นปัญหาต่างๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน

ซึ่งมีประโยชน์แน่นอน ผมเองก็ได้เรียนรู้เยอะ แต่การที่เราจะมองปัญหาโดยไม่มีภาพรวมหรือองค์รวม มันก็จะทำให้เรานั้นอาจจะติดกับอยู่กับปัญหาต่างๆ คล้ายๆ กับว่าเราไปแยกส่วนปัญหา

ผมอยากจะเสนอว่า จากภาพที่เราเรียกว่าจุลภาคที่เราแนะนำนั้น ผมอยากจะให้เชิญชวนพวกเรามองในเชิงระดับมหภาค ซึ่งจะเป็นฐานตั้งต้นให้เราสามารถมองไปในเรื่องของสิ่งที่ผมเรียกว่า นโยบายทางเลือก

เมื่อคืนที่สนทนากัน ผมได้ตั้งคำถามกับอาจารย์ชาญวิทย์ ซึ่งเคยเป็นนักประวัติศาสตร์ ผมก็ได้ตั้งคำถามในสิ่งที่เป็นไปได้ด้วย

หลังจากที่ได้ฟังสิ่งเหล่านี้แล้ว ผมขอถามว่าถ้าไม่มีจักรวรรดินิยมตะวันตก อะไรจะเกิดขึ้น ปัญหาต่างๆ แล้วถ้าไม่มี อะไรจะเกิดขึ้น

ที่ผมถามอย่างนี้ก็ไม่ใช่อะไร ถามเพื่อจะให้เราย้อนทบทวนกลับไปดูว่า แต่ก่อนนี้เรามีศักยภาพอะไร โดยเฉพาะในความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ระหว่างรัฐต่างๆ ในภูมิภาคย่านนี้

รวมทั้งความสัมพันธ์กับจีนด้วย ซึ่งเป็นประเด็นที่เราเริ่มต้นด้วยเงินใช้ใหม่ เพราะฉะนั้น ตรงนี้ผมคิดว่าเป็นภาพทั้งหมด

สมัยก่อน ก่อนจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งก็ 100 กว่าปีมานี้เอง เรามีอะไร และเราจะทบทวนที่จะได้นำเอามาพิจารณาอย่างไร

บางที่เรามองไปในปัญหาปัจจุบัน จะเห็นว่าเราล้ามองไปข้างหน้า มันจะดีไปหมด มันจะมีดี

แต่ถ้าเรามองย้อนไปสักนิดหนึ่ง ทำนองเหลือवलหลังแลหน้า ก็จะทำให้เราได้ทำความเข้าใจกับตัวเราเองมากขึ้น

เพราะฉะนั้น ผมก็ขออวยพรอย่างนี้ คือ ในอดีตถ้าเราดูความสัมพันธ์ ผมยังพูดในแง่ความสัมพันธ์ที่เรามีการเบียดเบียน มีการขัดแย้ง อันนี้มีแน่ อย่างที่เราจับพืงมา

ยังมีอย่างหนึ่งที่ผมคิดว่า น่าจะเป็นศักยภาพที่หลงเหลือให้เราหยิบยกขึ้นมาพิจารณากันก็คือว่า

ถ้าเราทบทวนอย่างนี้แล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าทุกอย่างในความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยสังคมต่างๆ มันจะเป็นความสัมพันธ์ที่เรียกว่า สัมพันธภาพเชิงอำนาจระหว่างกัน

คำถามก็คือ ในสมัยก่อนนี้ เรามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ถ้าเปรียบเทียบในอดีต ถ้าทำนทั้งหลายได้ไปอำนาจของธงชัย วินิจกุล เรื่องสร้าง Map มันจะเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นอน มันมีการแบ่งรัฐ แบ่งอาณาจักร อะไรต่างๆ พวกนี้ มีการใช้อำนาจเบียดเบียนซึ่งกันและกัน

แต่อย่างน้อยที่สุด รวมทั้งจีนด้วย ในความสัมพันธ์อย่างหนึ่ง มันยังมีช่องว่าง

มีช่องว่างที่จะให้ความสัมพันธ์เหล่านั้นเป็นความสัมพันธ์ในเชิงที่ธงชัยเรียกว่า เป็นอธิปไตยร่วมกัน

หมายความว่า ระบบอธิปไตย หรือ Sovereignty ในสมัยก่อน มันไม่ได้มีการขีดเส้นแดนที่แน่ชัด

เพราะฉะนั้น อธิปไตยในสมัยก่อนจึงเป็นอธิปไตยที่ลักษณะที่ธงชัยเรียกว่า Shared sovereignty และไม่ได้มีการถือสาเรื่องการแบ่งแยกเขตแดน

เพราะตามชายขอบจะมีพวกชุมชนที่เป็นชายขอบและมีช่องทางมีโอกาสที่จะปกครองตนเอง สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่บนฐานทรัพยากรที่เขาได้อยู่ ตรงนี้ผมคิดว่าเป็นสภาพ

แต่เมื่อมาถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่ที่จักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาจัดการ จัดแจงให้แบ่งแยกเส้นเขตแดนอะไรต่างๆ ซึ่งความจริงแล้วการแบ่งแยกเส้นเขตแดนเป็น Mapping สมัยใหม่ เป็นเทคโนโลยีอันแรกๆที่

ตะวันตกนำเข้ามาในประเทศโลกที่สาม ซึ่งรวมทั้งภูมิภาคจีนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย อันนี้เป็นเทคโนโลยีอันแรกเลย

แต่เทคโนโลยีนี้ก็สร้างความแตกแยก เพราะเรื่องอริปไตยในตอนนั้นมันได้กลายเป็นอริปไตย ซึ่งเป็นการแบ่งปันกัน พวกชายขอบก็ยังมี Room ที่จะได้ดูแลควบคุมทรัพยากร

ผมอยากจะเรียกโดยใช้ศัพท์สมัยใหม่ที่เรียกว่า Self-determination คือ มีการปกครองตนเองที่จะได้ดำเนินวิถีชีวิตตามที่ดินพึงประสงค์ ซึ่งผมคิดว่ามันเป็นประเด็น ถ้าหากเรามองตรงนี้แล้วจะตรงกันข้ามกับอริปไตย ระบบอริปไตยที่มีการแบ่งเขต แบ่งแดน จะเห็นว่า มีลักษณะที่ผมเรียกว่า เบ็ดเสร็จเด็ดขาด

ระบบรัฐประชาชาติก็เป็นระบบที่รวมศูนย์ สิทธิต่างๆ ในการปกครองในการควบคุมดูแลทรัพยากรต่างๆ หมดไป

ความจริงแล้ว เบื้องหลังของการที่จะแบ่งเขตอริปไตยแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เบื้องลึกก็คือการช่วงชิงทรัพยากรนั่นเอง

อย่างเช่นที่สยามถูกแบ่งเขตแดน ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศสก็เข้ามาครอบครองตัวทรัพยากร ไม่ว่าจะเป่า ไม่ว่าจะแร่ในภาคใต้ก็ตาม

เพราะฉะนั้น ทรัพยากรจึงเป็นเดิมพันที่สำคัญในระบบการแบ่งเส้นแดนกับระบบอริปไตย

ตรงกันข้าม ถ้าเราพูดถึง Concept เรื่องอริปไตยในยุโรปเมื่อ 300 ปีก่อนนั้น มันเป็นหลักการที่คิดขึ้นและใช้ปฏิบัติเพื่อที่จะแก้ปัญหาความเป็นอนาธิปไตยของรัฐเล็กรัฐน้อยในยุโรป ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน

แต่เมื่อมาประยุกต์ใช้ในแถวๆ บ้านเรา ในลักษณะการใช้อำนาจครอบครอง ครอบงำ แล้วก็ช่วงชิงทรัพยากร

โดยสรุปก็คือ ในระบบประชาธิปไตย ระบบการแบ่งเขตแดนสมัยใหม่ที่เรียกว่าระบบชาติ สหรัฐ ประชาชาติสมัยใหม่ คือระบบที่เป็นการผูกขาดการใช้ทรัพยากร

อันนี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ ซึ่งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งหมดที่เราพูดถึงกัน ต้นตอมันมาจากตรงนี้เอง

สิ่งที่ผมพูด อาจจะพูดอย่าง Over-simplified แต่ผมถือว่าปัญหา

ต่างๆ ถ้าเราดูสาเหตุแต่ละเรื่องๆ แล้วเราก็อาจจะมองไม่เห็นอะไรที่เป็นสมมุติฐานร่วมกัน

ตรงนี้ผมถือว่าเป็นสมมุติฐานร่วมกัน ซึ่งน่าจะเป็นปมที่จะต้องได้รับการพิจารณา

ในสมัยก่อนนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าอธิปไตยร่วมนั้น มีสำเนาคำสั่งของรัชกาลที่ 4 ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ ได้นำมาพูดถึง ก็จะเห็นว่าในสยามประเทศนั้น นอกจากศูนย์กลางแล้ว เรายังมีรอบๆ ซึ่งในสมัยนั้นใช้คำว่าประเทศราชชนบท นอกจากนั้นก็ยังมีพวกชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือว่ามีความแตกต่างหลากหลายกัน

ในหลักนโยบายอย่างนี้ จึงทำให้อธิปไตยในสมัยก่อนเป็นอธิปไตยที่ไม่ได้เข้าไปผูกขาดการครอบครองทรัพยากรในพื้นที่ชายขอบ แต่ของเราในระบบอธิปไตยสมัยใหม่ไม่เป็นเช่นนั้น

เป็นประเด็นที่อยากนำเสนอเพื่อประกอบการสัมมนาต่อไป

ประเด็นต่อไป คือ ถ้าเราดูสาระของการสัมมนา จะเห็นว่ามองหลายเรื่อง 2 วันมานี้ เราผ่านมาหลายเรื่อง

เริ่มต้นเรื่องจีน แล้วก็ FTA ทั้งที่การสัมมนาในครั้งนี้เป็นเรื่องของโครงการลุ่มน้ำโขง

อย่างไรก็ตาม ถ้าดูให้ดี ๆ จะเห็นได้ว่าความจริงมันเป็นคนละเรื่องเดียวกัน มันเป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นว่า เป็นภาพคล้ายๆ จิ๊กซอว์

ถ้าเราช่วยกันรวบรวมภาพทั้งหมดที่เราได้รับฟังและได้มองเห็นใน 2 วัน ถือเสียว่าเป็นภาพจิ๊กซอว์ที่เราได้รวบรวมมา เพื่อที่จะดูว่าเป็นภาพใหญ่ ซึ่งผมเรียกว่า ภาพสหภาค

ในภาพจิ๊กซอว์นี้มีหลายๆ มิติ หลายๆ ประเด็นปัญหาด้วยกัน โดยมีตัวละคร ผมขอใช้คำว่า ตัวละครที่จะมีบทบาทในเรื่อง

สิ่งที่ผมเรียก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งถูกกำหนดโดยโครงสร้างของระบบรัฐประชาชาติ ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ เรียกว่า รัฐประชาชาติยุคทุนนิยม มิใช่รัฐประชาชาติที่เรารู้จักกัน แต่เป็นรัฐประชาชาติยุคทุนนิยม ซึ่งเอาเรื่องของการตลาด เอาเรื่องของการแบ่งทรัพยากร กรรมสิทธิ์ ในเรื่องกรรมสิทธิ์ของรัฐ กรรมสิทธิ์ของเอกชน เห็นไหม

ตรงนี้เป็นสิ่งที่รู้ระบบดั้งเดิมทั้งหมดที่เรามีอยู่ แต่ว่ามันก็ยังไม่ล้มหายตายจากเสียทีเดียว

นี่เป็นเชื้อที่เรามีอยู่ แล้วหยิบยกขึ้นมาองดูในแง่ที่เป็นเงื่อนไขของการแก้ปัญหาของเรา

เพราะฉะนั้น ความพยายามตอบคำถามที่ผมได้พูดในเบื้องต้นว่าเราประสบกับวิกฤตการพัฒนาอะไรกันแน่ แล้วก็ทางเลือกนั้นคืออะไร

ประเด็นต่อไปคือ คำถามที่ว่า FTA หรือปัญหาเรื่องลุ่มน้ำโขง รวมทั้งภาพยนตร์เรื่องทองปาน ทั้งหมดนี้สะท้อนอะไร

ผมคิดว่า ทั้งหมดเป็นภาพสะท้อนที่เป็นผลพวงที่ผมได้เรียนรู้ไว้ในตอนต้น เป็นผลพวงมาจากการแผ่อำนาจของจักรวรรดินิยม

โดยใช้วิธีการแบ่งแยกแล้วปกครอง ผมว่ารัฐประชาชาติยุคทุนนิยม คือระบบของการแบ่งแยกและปกครอง และขณะเดียวกันก็ครอบครองเป็นความสัมพันธ์ทั้งหมดที่เรามีปัญหา ที่เราได้พูดๆ กันตลอดเวลา ผมเรียกว่า เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหาของโครงสร้างสัมพันธ์ทางอำนาจ

ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้สิ่งที่ผมเรียกว่า เกมหรือกฎกติกาของในทางเศรษฐกิจการเมืองของจักรวรรดินิยม

เรากำลังอยู่ได้แยกของความเป็นจักรวรรดินิยมที่มีความสัมพันธ์กัน 3 ระดับ

ระดับแรก คือ ในระหว่างที่เรามีรัฐประชาชาติ เรามีข้างบนก็คืออำนาจของเศรษฐกิจการเมืองโลกที่เราเรียกว่า โลกาภิวัตน์

แต่เวลาที่เราศึกษาหรือที่เราเรียนรู้กันนี้เราดูแค่ 2 ระดับ แต่ความจริงแล้วคือระดับรากหญ้า เราไม่ค่อยได้นำมาพิจารณา

เพราะฉะนั้น ตัวละครจริงๆ ที่เราจะต้องพิจารณากันก็คือ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างอำนาจ 3 ระดับอันนี้

คำถามก็คือ เราจะปลดปล่อยโครงสร้างตรงนี้อย่างไร

เพราะถ้าตรวบใดที่โครงสร้างตรงนี้ยังดำรงคงอยู่ แน่นอนเราก็จะอยู่ในท่ามกลางสถานการณ์ของปัญหาต่างๆ

ซึ่งผมเรียกว่า วจรอุบาทว์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหามากมาย แล้วก็หาทางออกไม่ได้ด้วย

จะทำอะไรเงินก็ถือว่า “ฉันมีอิธิปไตย ฉันอยู่เหนือน้ำ ฉันอยู่เขตแดนของฉัน ฉันจะทำอะไรก็ได้” อันนี้เป็นปัญหาที่ขบไม่แตก ถ้าหากว่าเราไม่มองถึง หรือไม่รู้โครงสร้างตรงนี้

และความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์อำนาจรัฐกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่า ประเทศราชชนบท หรือชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ด้วย

อันนี้เป็นเรื่องความสัมพันธ์ ที่ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครองธรรมดา แต่เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐได้วางตนเสมือนหนึ่งเป็นจักรวรรดินิยมน้อยๆ ภายใน และเป็นจักรวรรดินิยมที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับจักรวรรดินิยมภายนอก นั่นคือปัญหาทั้งหมด

ผลคือ ไม่ว่าจะพัฒนาอย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า อย่างประเทศเราพอเข้ามาถึงยุคของการพัฒนาหรือจะปฏิรูปอะไร เราจะปฏิรูปหรือพัฒนาในกรมของระบบทุนอุตสาหกรรมตะวันตกทั้งนั้นเลย

เห็นไหม ไม่ว่าจะเป็ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ หรือยุคไหนก็ตาม จนกระทั่งถึงในปัจจุบัน คือ เราถือเรื่องทุนอุตสาหกรรมเป็นตัวหลัก

เมื่อเป็นตัวหลัก เราก็รู้เลยว่าทุนอุตสาหกรรมเป็นเรื่องของโลก และทั้งหมดนี้คือสิ่งที่เราถูกบังคับให้เรียกว่าเป็นระเบียบเศรษฐกิจโลกใหม่

แต่ความจริงแล้ว มันเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไร้ระเบียบ เพราะมันเต็มไปด้วยการช่วงชิง การชนะ ครอบครองต่างๆ

ฉะนั้น นี่คือนิวกฎของการพัฒนา และนิวกฎของการพัฒนานั้นจะส่งผลกระทบต่อ 2-3 อย่าง ที่ผมอยากจะนำเสนอในที่นี้

ผลกระทบซึ่งเป็นนิวกฎในประการแรก เป็นความล่มสลายของบรรดาประเทศราชชนบท และชุมชนต่างๆ

ซึ่งเรื่องลุ่มน้ำโขงก็ดี เรื่อง FTA ก็ดี เป็นผลกระทบ เป็นไปโน้ทำนองเดียวกัน ในขณะที่ FTA พูดกันถึงเรื่องจะส่งออกมาไม่น้อยเท่าไร

กับอเมริกาเราได้เปรียบเชิงการค้ามากมาย เพราะฉะนั้นเราจะสูญเสียเท่าไรก็ยอมแลกไป อย่างนี้เป็นต้น

แต่ความจริงผลกระทบต่อตัวชุมชนชายขอบทั้งนั้น ผมถือว่าเป็นการบั่นทอนทำลายสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิทธิในการที่จะ

พึ่งตนเอง และในการพัฒนาตัวเอง

ผลกระทบประการต่อมาก็คือ จากการล่มสลายของชุมชนชายขอบ และเรื่องการล่มสลายของฐานทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพ

ชุมชนที่เราพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพเป็นของคู่กัน ถ้าอย่างหนึ่งอย่างใดได้สูญหายไป มันก็จะมีผลกระทบกัน

เพราะฉะนั้น สิ่งที่กระทบต่อชุมชน ไม่ว่าจะเกิดปัญหาความยากจน ต้องหนีจากชุมชนไปหางานทำในโรงงานอุตสาหกรรม

ทั้งหมดเป็นการทำลายความเป็นตัวเป็นตน อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งจะมีผลกระทบไปถึงต่อตัวทรัพยากรธรรมชาติด้วยในขณะเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า อาจารย์อานันท์ได้พูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมเมื่อเช้านี้ ผมถือว่าถ้าเรามองถึงตัวชุมชน ฐานทรัพยากรตรงนี้ เรามองย้อนไปในอดีตที่ผมได้เสนอในตอนต้น

ชุมชนท้องถิ่นกับฐานทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพนั้น มายุคนี้ ด้วยความเจริญก้าวหน้าของทุนและเทคโนโลยีในขณะนี้ สิ่งที่เป็นเดิมพันสูงมาก และในศตวรรษต่อไปนั้น เดิมพันในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลกจะไม่ใช่ว่าเรื่องของคุณค่าหรือข้อได้เปรียบเสียเปรียบในทางเศรษฐกิจการเงินอย่างเดียว แต่มันจะเป็นเดิมพันในเรื่องของทรัพยากร การช่วงชิงทรัพยากร และเดิมพันของทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเรามองเห็นกันอยู่แล้ว

ในขณะนี้ ประเทศมหาอำนาจอุตสาหกรรมกำลังแข่งกันในเรื่องของทรัพย์สินทางปัญญา โดยใช้เทคโนโลยีทางชีวภาพเป็นกลไกในการเข้ามาครอบครองอำนาจ ไม่ใช่เป็นการล่าอาณานิคมหรือการล่าดินแดนแล้วในตอนนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าเรามองภาพตรงนี้ เรามักจะมองไปด้วยความรู้สึกว่าทำอย่างไรเราจะหนีไปจากระบบนี้ได้

ความจริงถ้าเราย้อนกลับมาดู เราก็ต้องตั้งคำถามว่า จริงๆ สิ่งที่เราเรียกว่าทรัพย์สินทางปัญญานั้น มาจากอะไร

ในขณะนี้เราถูกกล่อมให้เชื่อว่า ทรัพย์สินทางปัญญาเกิดจากโรงทดลองในทางวิทยาศาสตร์

แต่ความจริงการกำเนิดความสำเร็จของผลทดลองใน Lab. ของ ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตก ก็มาจากภูมิปัญญาชาวบ้านนั่นเอง

นักฟิสิกส์ชาวอินเดียได้ให้ตัวเลขเอาไว้ว่า ด้วยที่จำหน่ายในตลาด โลกที่นำเอาพันธุกรรมจากประเทศเขตร้อนนั้น ไม่ต่ำกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ เอามาจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

แต่เราไม่ได้มองศักยภาพตรงนี้เลย ผมเองพยายามจะมองเพื่อว่า เราจะได้กลับมาย้อนว่า สิ่งที่เราถูกครอบครอง ครอบงำ หรือกำลังถูกละเมิด ตรงนี้นั้น ความจริงน่าจะเป็นอาวุธที่เรานำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ใช่มั้ย

ก็หมายความว่า จะต้องเป็นเรื่องของการให้ความใส่ใจในเรื่องนโยบาย ในทางวิชาการ นโยบายในเรื่องของการวิจัย นโยบายในเรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอีกมากมาย

เราไม่สามารถจะใช้ศักยภาพอันนี้โดยการไป Copy Lab. ของ อเมริกา อย่างที่นักวิชาการของเรา นักวิชาการของไทยที่กระทรวงเกษตรฯ เดินทางไปร่วมวิจัยกับนักวิจัยฝรั่งที่คอร์เนล สำนักของอาจารย์ชาญวิทย์ แทนที่นักวิจัยเหล่านี้จะกลับมาทำงานกับชาวบ้าน

อย่าลืมว่า ที่ผมนั่งทำงานอยู่ที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนฯ ประมาณปีหนึ่งมาแล้วนี้ สหรัฐอเมริกาพยายามผลักดันให้ประเทศไทย ร่วมลงนามในข้อตกลงที่เรียกว่า *ข้อตกลงกองทุนวิจัยป่าเขตร้อน* นี่คืออะไร

พอสหรัฐเสนอ ราชอาณาจักรไทยเห็นรับเลย ในเงื่อนไขของข้อตกลงอันนี้ สหรัฐจะทุ่มงบทุนวิจัยมาให้

แล้วนักวิชาการไทยก็ยินดีดีปีกว่า จะได้เข้าไปร่วมงานวิจัย และได้มีทุนมาวิจัย แล้วก็คิดอยู่แค่นั้น

แต่แลกเปลี่ยนกับงบทุนวิจัยนี้ เขาบอกว่า จะต้องมีส่วนในการสำรวจป่าเขตร้อนทั่วประเทศหมด นี่คืออะไร

ภาพนี้คือจักรวรรดินิยมอีกประเภทหนึ่ง FTA ที่เราพูดถึงก็เช่นเดียวกัน มันมาในรูปแบบของทุนและเทคโนโลยี

เพราะฉะนั้น เมื่อเรามองดูตรงนี้แล้ว เราจะต้องกลับมามอง มาทบทวน แล้วต้องรื้อฟื้นนโยบายต่างๆ อันนี้คือนโยบายทางเลือกที่ผมอยากจะเสนอในที่นี้

เรามีปัญหามากมาย ในขณะนี้เราชอบมีคำขวัญอยู่ตลอดเวลาว่า ถ้าเราไม่ร่วมกับสหรัฐอเมริกาแล้วนี้ เราจะตกรถไฟ ตกขบวนรถไฟ

ซึ่งมันเป็นปมด้อยที่เรายึดถือตลอดมา เราต้องบ่นเสียจนกระทั่งขึ้นใจเลย คำหนึ่งก็ได้ยวตกขบวนรถไฟ สองคำก็ได้ยวตกขบวนรถไฟ

แต่ความจริงในขบวนรถไฟ ก็คือขบวนการที่ทำให้ ผมขอพูดรวมๆ ก็แล้วกันว่า ชนชั้นนำไทยหายไปสมทบกับจักรวรรดินิยมสหรัฐในปัจจุบัน ผมเคยอภิปรายและใช้คำซึ่งเป็นคำของแวดวงวิชาการที่กำลังใช้ในขณะนี้ ที่เขาบอกว่า เป็น Comprador intelligence

ผมแปลว่า ชนชั้นนำนายหน้า คุณนิจ พิบูลสงคราม โกรธผมมาก ท่านไม่ได้มานั่งฟัง แต่ท่านคงได้ฟังและได้อ่านในหนังสือพิมพ์

อยู่มาวันหนึ่งก็มาเจอหน้ากัน ไม่เคยรู้จักกัน ก็เลยมานั่งแนะนำตัวเองแล้วก็หันข้างให้ผม ไม่พูดอะไรเลย แล้วพอพูดก็บอกว่า รุนแรงเกินไป

ผมถามว่า รุนแรงเรื่องอะไร เขาบอกว่า คำว่า ปัญญาชนนายหน้า ซึ่งผมคิดว่า เป็นการที่ตรงกับข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เรามีสถาบันชีวภาพอะไรต่างๆ แต่ผมคิดว่าเรายังไม่มีนโยบายในการวิจัยที่จะต้องพึ่งตนเอง ซึ่งเรามีศักยภาพตรงนี้

เพราะฉะนั้น นโยบายทางเลือกตรงนี้เพื่อให้เราหลุดพ้น และในขณะเดียวกัน เราก็มีทางเลือกที่สามารถจะเป็นตัวของตัวเองได้ ซึ่งเป็นทางเลือกที่น่าจะพิจารณา

อีกประเด็นหนึ่งเป็นทางเลือก คือปัญหาอะไรใหม่ๆ ในขณะนี้ภายใต้ระบบรัฐประชาชาติทุนนิยม จีนเพิ่งพ้นจากการปฏิวัติคอมมิวนิสต์มาใหม่ๆ พอมีการปฏิรูปของเติ้งเสี่ยวผิงเข้ามาสู่ระบบทุนนิยม ก็เริ่มไปเลย

เพราะฉะนั้น จึงทำให้จีนนั้นอยู่ในฐานะที่มีความขัดแย้งอย่างสูงที่เรามองเห็นกัน อย่างเช่น มี FTA ระหว่างไทย-จีน อะไรต่างๆ เหล่านี้ ในชาติอย่างนี้ เป็นสภาพที่มันขัดกับในสมัยก่อน

ในสมัยก่อนจีนเป็นมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชีย แต่ว่าจีนอย่างมากก็ยืนดีรับจิ้มก้องบรรณาการก็พอแล้ว แต่นอกเหนือไปจากนั้นแล้วรัฐต่างๆ ก็มีการปกครองตนเองได้ เป็นต้น

คำถามคือว่า ทำอย่างไรจึงจะฟื้นความสัมพันธ์ในการทำงานนี้ คือไม่ควรย้อนไปหาอดีต

แต่ที่เป็นความสัมพันธ์ที่น่าจะเป็นไปในกลุ่มประเทศทั้งใหญ่ทั้งเล็ก ในภูมิภาคเอเชีย

ที่ผมพูดอย่างนี้ด้วยเหตุผลอะไรละ ผมคิดว่า จีนกับเอเซียน่าจะมองว่าต่างก็อยู่ภายใต้กระแสการคุกคามร่วมกัน คือ การคุกคามของจักรวรรดิทุนอุตสาหกรรมของตะวันตก

เพราะฉะนั้น ถ้าจีนได้ดำรงตนโดยพยายามกดขี่ครอบงำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของกลุ่มน้ำโขง ก็จะได้รับผลกระทบ

อาจารย์ท่านแล้วได้พูดว่า เชื่อนในประเศจีนคงจะไม่กระทบกระเทือนน้ำที่ลงมา อันนั้นคงจะเป็นเรื่องทางเทคนิค ผมจึงไม่สามารถที่จะอภิปรายตรงนี้

นอกจากเรื่องนี้แล้ว ในความสัมพันธ์กับจีน จีนน่าจะเป็นผู้ที่มีสายตาไกลพอที่จะสร้างความซึ่งผมเรียกว่า ความเป็นปึกแผ่นในภูมิภาคเอเชีย

แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่ใช่ปัญหาเรื่องจีนโดยเฉพาะ ถ้าเรามองดู เราจะเห็นว่าปัญหาไทยกับประเทศเพื่อนบ้านก็มีปัญหาเยอะเหมือนกัน

ในประวัติศาสตร์เราก็ค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นจักรวรรดินิยมซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นเราก็ต้องแก้ไขในเรื่องเหล่านี้

ประวัติศาสตร์ที่เราพูดกันมาเรื่องความขัดแย้ง เรื่องความหมางใจอะไรต่างๆ จนกระทั่งนำเอากรณีของการเผาสถานทูตไทย

อันนี้เป็นปมที่มันสืบเนื่องและเป็นปมที่ผมคิดว่าเราน่าจะมีการยกเครื่องเสียทีหนึ่งในความเข้าใจ

ประวัติศาสตร์เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะเราแย้งัดในประวัติศาสตร์ที่ยังอยู่ในความทรงจำของเรา และถูกซ้ำเติมด้วยระบบซึ่งผมไม่อยากจะเรียกว่าชาตินิยมหรรอก

ระบบคลังชาติของสมัยจอมพล ป. ที่เปลี่ยนสยามมาเป็นประเทศไทยในขณะนี้

ตรงนี้เป็นปมปัญหาที่ต้องแก้ ผมพูดอาจจะฟังดูเพ้อฝัน อย่างที่พูดตอนแรกแล้ว แต่ว่าจะเพ้อฝันก็ได้

แต่ผมว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญ อย่าเรียกว่าเป็นทางเลือกเลย เราจะสามารถมองเห็นทางเลือก ไม่ใช่ทางออก ถ้าไม่ได้คำนึงถึงการแก้เงื่อนไขตรงนี้แล้ว ผมคิดว่าเราจะถึงทางตันหมด ผมมองไม่เห็นทางเลย

ถ้าหากว่าภายในเอเชีย ระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ตราบใดที่ยังมีรอยร้าวในขณะนี้ ก็จะถูกแบ่งแยกและปกครองจากตะวันตก

เพราะฉะนั้นจึงเป็นประเด็นที่อยากจะขอให้ได้พิจารณาพิจารณา

ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่ผมได้เรียนในเบื้องต้น ผมก็ใคร่จะขอเสนอแนวทางเป็นเงื่อนไข หรือเงื่อนไข รวม 5 ประการ ดังต่อไปนี้

ในประการแรก เราต้องริเริ่มในการคิดใหม่ ทำใหม่ เรื่องระบบอธิปไตยรัฐเสียที่หนึ่ง เพราะว่าอะไรละ เพราะในภูมิภาคเอเชียโดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรามีฐานทรัพยากรร่วมกัน

คำว่าป่าเขตร้อน ไม่ได้เป็นเรื่องแบ่งแยก แบ่งประเทศ แบ่งเขตแดนกันได้ แต่ความจริงเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันได้ อย่างเรื่องแม่น้ำโขง เป็นเรื่องให้เห็นชัดเจน

เพราะฉะนั้น ผลกระทบจากส่วนหนึ่งของฐานทรัพยากร มันมีผลกระทบต่อส่วนอื่นด้วย นักวิชาการก็ยืนยันว่า ป่าเขตร้อนจำเป็นจะต้องมีเป็นพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกัน

ถ้าเราตัดตรงนั้นตัดตรงนี้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ไม่ได้ พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์อยู่ไม่ได้

เพราะฉะนั้น เป็นลักษณะเฉพาะ เป็นเหตุผลที่เราน่าจะนำมาดูว่าระบบอธิปไตยที่รวมศูนย์อำนาจอย่างที่เรียกว่า เบ็ดเสร็จเด็ดขาด คงจะต้องได้รับการทบทวน และเรามีต้นแบบที่เราเคยยึดถือมาตั้งแต่ในอดีต

อดีตอาจจะเต็มไปด้วยวงจรอุบาทว์หลายๆ อย่าง แต่ว่าเราเข้ามาในยุคนี้สมัยนี้แล้ว เราน่าจะมีภูมิปัญญาพอที่จะเรียนรู้ พอที่จะแก้ไขสิ่งบกพร่องเหล่านี้

ประการที่สอง คือ เราจะต้องยกเครื่องเรื่องทัศนคติและท่าทีต่อทรัพยากรธรรมชาติ เรายังเข้าใจเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของเราไม่ดีพอ

มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งพยายามพูดเรื่องป่าเขตร้อน เรื่องความ

หลากหลายทางชีวภาพ แต่ว่าจริงๆ แล้ว ในทางปฏิบัตินั้น ในระบบอำนาจของเรานั้นไม่ยอมรับนับถืออันนี้เลย

และโดยเฉพาะในแวดวงของชนชั้นนำ ที่ถนัดที่จะไปสัมพันธ์เชื่อมกับภายนอกมากกว่า ดังที่ผมได้เรียนแล้วข้างต้น

เพราะฉะนั้น จึงควรจะต้องทบทวนใหม่ในเรื่องการเปลี่ยนทัศนคติต่อชุมชนและต่อฐานทรัพยากร แล้วก็ต้องคิดทบทวนในเรื่องศักยภาพของสิ่งเหล่านี้ด้วย

ผมพูดมาตั้งแต่ตอนต้นแล้วว่า ศักยภาพของชุมชนกับภูมิปัญญา กับทรัพยากรมนุษย์เป็นศักยภาพที่เราสามารถนำเอาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง และสามารถแข่งขันในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลกด้วย

ในเวทีเศรษฐกิจการเมืองโลกจะแข่งขัน อาจจะเป็นเรื่องการส่งออก การส่งออก แต่ว่าจริงๆ แล้วจะเป็นการแข่งขันในเชิงการครอบครองภูมิปัญญาหรือทรัพย์สินทางปัญญาในเรื่องของอาหารกับยาเป็นหลัก

ผมว่านั่นคือขนาดของเวทีของการแข่งขันในเวทีของเศรษฐกิจการเมืองโลก

ประการที่สาม คือ ต้องยกเครื่องทัศนคติและท่าทีต่อประเทศเพื่อนบ้าน และผมไม่ต้องขยายความ เพราะเราเห็นมาแล้ว

ประการต่อไป ก็คือ การที่เราสามารถผนึกความเข้าใจ ยกเครื่องความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างกัน จะเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นของภูมิภาคในการเผชิญกับการคุกคามของกระแสโลกาภิวัตน์ด้วย

เรื่องที่ผมพยายามนำเสนอให้เห็น อย่างที่ผมว่าอาจจะเป็นความเพื่อฝัน แต่สิ่งนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญ ซึ่งถ้าหากเราไม่สามารถที่จะเอาชนะได้ ทางเลือกนั้น ผมยอมรับตรงๆ ว่าผมมองไม่เห็นทาง

อันนี้ก็เป็นที่หมดที่ผมอยากนำเสนอ และคล้ายๆ สรุปสิ่งที่เราสัมมนาแล้วว่า ถ้าเราจะพูดถึงวิกฤต พูดถึงการพัฒนา พูดถึงทางเลือก ผมว่าก็เป็นแนวหนึ่งที่ผมขอแนะนำ แล้วอาจจะมีแนวอื่นอีกหลากหลาย

แต่ให้ถือเสียว่าเป็นการจุดประกายก็แล้วกัน เพื่อให้เราคิดใหม่ทำใหม่ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้

ท่านทั้งหลายอาจจะมีประเด็นอีกมากมายที่ผมยังไม่ได้พูดถึง แต่ว่าอย่างน้อยที่สุดก็เป็นปัญหาพื้นฐานที่เราน่าจะร่วมกันพิจารณาต่อไป

และผมหวังว่าในการเสวนาเรื่องลุ่มน้ำโขงต่อไป เรื่อง FTA ต่อไปนั้น เราจะได้นำมาสู่การเสนอในเชิงบวกมากขึ้น ในเชิงทางเลือกมากขึ้น

และถ้าเราปล่อยอย่างนี้ ปล่อยให้การสัมมนาจบลงด้วยความหวังอันเลือนลอย ไม่มีงานวิจัย ไม่มีงานอะไรที่จะทำต่อ ผมก็คิดว่า พอเวลาเรามาประชุมอีก 4-5 ครั้งต่อไป เราก็จะต้องพูดเรื่องปัญหาอยู่ในวงจรรูปาทวนนี้ต่อไป

ผมต้องการจะเบรกกวงจรมันเสียทีหนึ่ง แล้วก็ผมคิดว่าไม่น่าจะเหลือวิสัยที่เราจะทำได้

ขอขอบคุณ (เสียงปรบมือ)